

RECTOR
ACADEMIAE VITEBERGENSIS
GEORGIUS
R V D O L P H V S
BOEHMER

PHILOSOPHIAE ET MEDICINAE DOCTOR
ANATOMIAE ET BOTANIC. PROF. PVBL.
ORDINARIUS

CIVIBVS ACADEMICIS

S. P. D

ET AD SACRA
DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI NATALITIA
PIE CELEBRANDA
INVITAT

*Inest de Reliquiis Missae Latinae in Ecclesia Viteberg.
disputatio*

19

RECTOR
ACADEMIAE VITBERGENSIS
GEORGIVS
R V D O J P H V S
ROHMNER
PHILOSOPHUS ET MEDICINAE DOCTOR
ORDINARIUS
CIVITATIS AC ACADEMIAE

DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI NATALITII
MDCCLXXII
Hujus diei scriptum est in libro...

DE
SACERDOTE PRECES DIEBUS FESTIS
LATINAS AD ALTARE
CANTILLANTE

Denovo redeunt in fastis dies, qui, tanquam natalitii sancti Domini nostri Iesu Christi, maxima inter Christianos sollempnitate concelebrantur. Qui quidem, quo insignioris beneficii hominibus praestiti memoriam renouant, eo illustriores illos, a multo iam tempore, omni sollempnitatum et ceremoniarum genere reddere studuerunt ecclesiae doctores, neque tamen satis cauere potuerunt, quo minus ex temporis, in quod incidunt, et commutati ex gentili in christianum festi ratione, superstitionis aut gentilissimi quidquam, illorum dierum ceremoniis iam admixtum haereret, et crescente hominum inscitia ac prauitate propagaretur. 1)

Emendatis feliciter per D. Lutherum sacris, quum inanes ritus festorum dierum abrogarentur, placuit eos alia distinguere ratione, cui nihil uanum et inutile inesse censeretur debet, nimirum *Missae Latinae* singulari ritu usurpato in quibusdam magnarum ciuitatum ecclesiis. Id uidemus in praecipuis per annum diebus festis in Ecclesiis Vitebergensibus, et his ipsis sollempnibus Christo nato sacris, cernimus sacerdotem, habitu, quo consecrationem eucharistiae perficit, ornatum, ad altare procedere, ibidemque *sollemne Precationis Carmen Latina*
A 2 *Lingua*

1) Qua ratione factum sit, ut hos in dies profani pariter ac superstitionis ritus quam plurimi se insinuauerint,

docui Progr. an. 1757. Viteb. P. P. de *Originibus sollempnium natalis Christi. ex festiuitate natalis inuicti.*

III DE SACERDOTE PRECES DIEB. FEST.

Lingua cantillare. Audimus sub introitum cultus publici *Antiphonas*, audimus ante pericoparum epistoliarum et euangelicarum publicam lectionem *Collectas*, quas uocant preces, audimus laudatorium carmen, quod ipsam consecrationem eucharisticam praecedat, et *Praefatio* dicitur, cuncta uero a sacerdote ad altare *Latina Lingua* peragi audimus.

Quam

2) GOTTFR. ARNOLDVS in der Kirchen- und Ketzer-Hist Part II. L. XVI c. II. § 30 scribit: Die lateinischen Collecten, zumal in hohen Fest-Tagen werden auch in Wittenberg selbst, noch zum Zeugnis des Verderbens gesungen und gespielt. POUSSAM. STRYKIVS pariter illarum, quae ad altare cantillantur precum ceulor, sed uitio creatus est Diss. de Iure Sabbathi f. 128. ubi haec habet: Collectae, ut uocantur, quae latina uoce cantolent diebus festis, approbationem plane non merentur. Huius ritus origo descendit ex canone missatico Gregorii M. saeculo VI. introducto. Cui quaeisusui haec sunt, populus stat et admiratur egregie canentem pastorem, sed nerbum quidem intelligit, et quamuis interdum Collectae germanica uoce cantantur, propter dictiones tamen notis in canendo sensum pariter non percipit, et haec Deo placere credunt imprudentes.

Eandem prodit sententiam itidem alius Halensis ICTUS IUST. HENNING BOEHMERVS, diss. de Iure Precum Publ. §. XV. Collectae in nostris ecclesiis satis notae sunt et in Agendis, ut uocant, ecclesiasticis uerbis praescriptae sunt conceptis, ut secundum illas liturgia publica ordinetur. In eo tamen nostrae ecclesiae a Pontificiorum recesserunt formulis, quod idiomate uer-

naculo, non latino, uti mores Romanae ecclesiae iniungunt, illas minus ecclesiae recitare soleat, admirantur ante omni populo ex consuetudine, quamquam id nequidem ubique uerum sit, quum non nullis in ecclesiis, festis praesertim diebus, adhuc sanctissime seruetur mos recitandi collectas latinis, ne omnis omnino uestigium domitruantis Papatus delatur, sed semper documentum miseriae splendidae supersit.

3) CORN. SCHVLTINGIVS Biblioth. Ecclesiast. Tom. IV. f. 14. ietiana dicit sacra nostra, ridetque, in coetibus nostris adhiberi Collectas et cantica a Gregorio M. P. R. confecta, item morem, quo iuuenes de scholapublica psalmodum et precum formulas recitent. Hi, inquit, simias ecclesiae nostrae agunt, collectas, responsoria, hymnos, cantica a nostris composita, usurpant, sed utinam integre et non corrumpe. Verum quum templum sit locus orationis et non studii, perperam, quod in scholis peragi oportet, in templo usurpatur.

4) I. H. BOEHMERVS c. diss. p. 15. 17. iniquus est in preces, quas uocat formularias. Ex IOH. CARPENTERI Angli libro de precibus ab hominibus praescriptis intelligimus, FRANC. JOHNSONIVM, cui is se opponit, reiecit usum formularum precandi, quasi

Quam rationem fuerunt, qui tanquam reliquias Papismi reprehenderent, 2) ipsis etiam Pontificiis illam improbantibus. 3) alii in genere ferre non possunt conceptas precandi formulas, negantque, rectum piisque satis esse ad alterius praescriptum orare, 4) alii modum canendi preces adculant, 5) illasque Latina Lingua fieri nolunt. 6)

A 3

Sed

quasi transgressionem mandati divini, et modum precandi a uerbo Dei alienum. Idem cernimus facere GOD. ARNOLDVM K. u. K. H. I. c. f. 128. existimantem, ad precum formulas allegari non debere ecclesiam, sed unicuique liberum relinquentium, qua ratione Deum compellere atque desideria sua nota facere uelit: *Es ist zuverderst von den Gebetsformeln zu merken, dass sie zwar den Unwissenden und Ungewöhnten zur Anleitung eingeführet worden, worin die gute Absicht der Alten billig zu loben - - man findet in den Kirchenordnungen zwar viele kräftige Gebete, aber es fehlt nicht an kältsinnigen, und meistens auf weltliche nichtswürdige Dinge gerichtete, Formeln, wieder welche schon D. Bugenhagen wohl erinnert hat, daß keiner wahrhaftig betet, der nach eines andern Vorschrift betet.* Sed disputat Bugenhagenius, Comment in Mal p. 302. contra horas canonicas apud Pontificios, easque reiiciendas putat, quem locum more suo pervertit satis spectatum eiusmodi fraudum artifex.

5) Cantum ex ecclesia proferibi uoluit HVLDERICVS ZWINGLIVS mira usus argutatione, quam ut multi alii, ita ZIGLERVS Theol. temp. p. 1159. narrat. Hinc IOH. FRIDR. MAYERVS, diss. de sacerdotum salutandi formula, Dominus uobiscum,

§. XIII. scribit: „Miramur Zwinglii iocum impium, quando litteras suas supplices coram fenaru Basileensium canendo recitauit, et interrogatus de causa ridiculi cantus, respondit: non aliter in auribus Dei sonare cantus ecclesiasticos, quam quidem ipsis iam hoc suum cantandi institutum ardeat. Quibus pollicem premere uideretur auctor diss. Halensis de uere Sabbathi, qui modum canendi preces coram altari, uel ex ea quoque ratione improbat, quod aliud plane sit orare quam canere. Haec et alia, diuinæ ueritati dissona, a laudabili instituto nos nequiquam deterrent. Insistimus potius tutiore consilio uestris sanctorum Dei, in ipsius Christi, Apostolorum et probatæ antiquitatis, quorum pietatem imitari malumus, quam ad hominum istorum attendere deliria. uid. IOH. AD. OSTANDER in Theol. Caf. P. II. de Adiaph. p. 1493. Haecenus MAYERVS, cuius uerba repetiit PET. ZORNIVS, diss. de ministris Evangelico-Lutheranis ad altare cantillantibus. Opuscul. Sac. Vol. II. p. 198.

6) Reformatae Ecclesiae doctores Dallaeum, Voetium, et innumeros alios reicere latina in cultu publico, notissimum est. Ex nostratibus nemo magis in cantum latinum inuectus est IOH. MVSCHTVO, edito Vitebergae an. 1688. libro

VI DE SACERDOTE PRECES DIEB. FEST.

Sed vitio caret pia consuetudo, et antiquitatis laude pariter ac usus, pro statu ecclesiae, in qua ritus obtinet, defendi potest. Nam, originem illius moris a primis ecclesiae natalibus repetentes, deprehendimus, Vereres Christianos certis precum formulis non tantum usos fuisse, sed easdem quoque, ad maiorem attentionem et faciliorem intelligentiam impetrandam, cantillasse. Latinarum vero ad altare precum ea est ratio, ut non quotidie, sed festis tantum sollempnioribus adhibeantur, et, si ex natura innocii ritus et conditione coetus iudicium ferendum sit, intelligitur, ritum, haud malo consilio, quum, abrogata missa latina, uernaculo fermone celebrari sacra coeperunt, esse reerentum, et hodiernum apud nos, et nonnullis in aliis Saxoniae ecclesiis retineri.

Sunt sollempnia Iesu nato sacra, memorabilia Vitebergae nostrae

libro in 8. hac epigraphe: *Gebrauch und Misbrauch des lateinischen Singens und Berens bey dem öffentlichen Gottesdienste.* Latinos hymnos etiam abrogandos censet CHRISTOPH. MATTH. PEAFFELVS in den academischen Reden über das Deutsche Protestant. Kirchenrecht Francof. 1747. ed. pag. 264.

7) Princeps momentum reformationis in abrogata missa latina ponit, et in fraudem gloriae D. Lutheri heroicum illud negotium Caroloftadio tribuit IOH. DAN. A HOVEN in dem Entwurf der pragmat. unpartbey. Friedensgeschichte der Evangelischen Kirche in Deutschbland 1756. in 8. ed. ubi Part. I. p. 106. scribit: *Der Parochus Simon Heins war schwach, dadurch wurde den Professoren eine Thüre zur Stadtkirchen geöffnet um allda dasienige zu Stande zu bringen was ihnen in der Domkirche zu thun verweigert worden. Es wurde also von Carlstadt mit Genehmhaltung einiger Ræthe und Pro-*

fessoren die erste deutsche Messe auf Weinachten in der Stadtkirchen gehalten, und das heilige Abendmahl unter beyder Gestalt ausgeheilt, mithin der Anfang von der wirklichen Reformation in der Stadt gemacht. Ein Tag, welcher so lange die Kirche auf Erden waller, billig bey allen wahren Christen in gesegnetem Andencken stehen und bleiben sollte In narratione, haec verba antecedente pariter ac insequente dolemus perverti historias. Tribuitur Caroloftadio laus missae lingua uernacula primum factae. Et repurgationem Eucharistiae an. 1522. latitante in Pathmo sua Luthero, ab illo susceptam probavit quidem reuerfus Megalander, licet alia turbulenter et tumultuose facta ab eo improbarer, nec tacet Bodensteinii ea in re merita Sum. Ven. C. W. FRANG. WALCHIVS in der Geschichte der Evang. Luth. Religion p. 235. Sed Caroloftadii repurgatio non tam spectabat latinam missam uernacula peragenda, quam priuatas, quas omit-

LATINAS AD ALTARE CANTILLANTE VII

nostrae, ob factum An. MDXXV. illis diebus in aede urbis parochiali felix initium Missae lingua uulgari, repudiata latina, celebrandae. 7) Cui sane gloriae haud parum detractum foret, si quid rituum, papismum redolens, istis in Natalitiis, et in ea ecclesia, quae prima Papatum propulsauit, retentum hodiernum obseruetur. Itaque data hac scribendi opportunitate, qua CIVES NOSTROS academicos ad sacra Domini nostri Iesu Christi natalitia pie celebranda, et *latinas* adeo *ad altare preces*, cum sacerdote coniungendas, inuitamus, et tempori, et loco, quam maxime conueniens existimamus, si, originem et fata huius moris ex antiquis ecclesiae monumentis exponentes, eundem a papismi labe uindicemus. Etsi enim hodie ruinis Urbis et principis Templi, tot editis illustribus diuinae gratiae documentis insignis, illacrumamus, tamen ne nunc quidem in ritibus

omittendas censebat, missas, et praeter ea distribuere Eucharistiam sub utraque specie, tollebat confessionem auricularem, preces ad Sanctos, et id genus alia. Antecedente iam anno idem fecerant Augustiniani in templo, quod olim monasterio prope portam Elystrinam contiguum erat. Cum Lutheri academia Vitebergensis ab Friderico Electore sententiam rogata, has corruptelas omnibus in locis abolendas censuit, uoluitque, ut usus S. Coenae iuxta Christi mandatum et morem Apostolorum restitueretur. Sub initium anni 1522. in templo parochiali communio sub utraque recepta est per conventionem inter Academiam et Senatum opera potissimum CHR. BEYERI tum Professoris et Confessis Viteb. In sequenti anno Lutherus formam *missae latinae* conscripsit, in eaque, temporis causa quaedam toleranda aliquandiu censuit, mortuo autem An. 1525. Friderico Electore missam Germanicam Vitebergae introduxit conscripseratque. uide GOB.

HECHTI *Reformationis Historie* quae Vitebergae in 8. cum praefat. b. Patris mei prodit, p. 451. Anno insequente, non sine consensu Iohannis Elect. Sax. Liturgiam Germanicam cum Latina coniunctim edidit Lutherus eo consilio, ut Germanica singulis diebus dominicis, Latina festis sollempnibus, Natalit. Pasch. Pentecost. adhiberetur. Quae omnia peraccurate et idoneis documentis confirmata leguntur in b. IOH. WILH. IANI *diss. de liturgia Ecclesiae Euangelicae liturgiae Apost. Act. 11. recentissae conformi* Viteb. 1721. P. P. p. 46. seqq. Sed haec non sola sunt perperam ab HOVENIO prolata, insunt libro multa alia, quae eum GOB. ARNOLDO longe effrenatiorem ostendant, iure reprehensum ideo a *Goettingensibus*, quibus tamen acriter respondit in *Addit. Part. 2.* Sane omnibus fere libelli paginis in optimum repurgatorum sacrorum auctorem, et alios, quorum magnum & celebre in isto negotio nomen est, eundem iniuriam deprehendes.

VIII DE SACERDOTE PRECES DIEB. FEST.

tibus culpari sacra nostra patiemur, quasi minus recte quidquam ex illis apud nos obrineat, quod ideo mutandum sit, praecipue, quia, mutatis ritibus, mutari doctrinam per saepe, intellectum sit, quam tamen, etsi multa amissimus, intemeratam retinemus.

Erunt quidem, qui, Liturgicam hanc Exercitationem uix dignam pertractatione iudicantes, censent, praestare argumenti doctrinalis aliquam commentationem. Sed, qui rem curatius pensitabunt, non inutilem esse laborem, qui in historia rituum infumitur, deprehendent. Cum enim eorum, qui sacra procurant, quam maxime interesse iudicamus, ut rituum, quos ipsi peragunt, causas et significationes habeant perspectas; tum uero sunt alii, qui ritus innoxios et puros discernere a superstitiosis non ualent, eosque ob aliquam cum Pontificiis convenientiam statim clamant, esse papisticos. Qui, si rem ab origine repetendo cognouerint, eos ipsos ritus, dudum a superstitione purgatos, ad consensum nostrae ecclesiae cum antiqua ostendendum obrinere, tum profecto nec insigni carere utilitate, quod in antiquitate ecclesiastica ponatur studium, fatebuntur.

Publicae, quas sollempni festorum tempore sacerdos ad altare

8) De appellatione *Collectarum* habentur multa apud WILH. DURANDUM *Ration. diu. offic.* p. 115. CAR. DU FRESNE *Gloss.* P. I. f. 1052. IOH. BONA *Opp.* p. 860. uide quoque I. A. SCHMIDII *Lex. Eccl.* p. 160. ELIQU. STEPH. DURANTVM *de rit. eccl., cath.* p. 230. edit. Lugd. in 4. Veteres suas *synaxes populi collectas* uocarunt, et apud TERTULLIANVM *de Persequit.* colligere est, *dominico die sollempnia celebrare*, Leuit. XXIII. dies festus, dicitur *dies Collectae*, h. e. publici ad sacra conuentus. *collectae* igitur preces ideo appellantur, quod in publico conuentu, dum populus ad sa-

era colligitur, fuerint dictae. Alii putant, orationem breuem, *coll. etiam* appellari, quod sacerdos, qui legatione fungitur ad Dominum pro populo, omnium petitiones compendiosa breuitate colligit atque concludat. u. WALAER. STRABONEM *de Rebus Eccles.* c. 22. MICROLOGVM *de Eccl. Obs.* c. 3. Alii putant, *collectae* orationum, ut ALCVINVS *de diu. offic.* Contra CASE. CALVOER *in Rituali Ecclesiast.* P. I. p. 474. et GE. HENR. GOETZE *Comment. liturg. de emendar. Collectarum ecclesiast.* Lub. 1724. P. P.

LATINAS AD ALTARE CANTILLANTE VIII

tare cantillar preces, constant certa quadam formula, et ueniunt *Collectarum* 8) uocabulo, quo omnes designantur precariunculae de tempore, uel ad diem festum adcommodatae, quae a sacerdote coram altari dicuntur. Atque eiusmodi formulas precum publicarum utrum primi Christiani habuerint, an libere tantum atque ex tempore orarint, in Anglia potissimum inter Episcopales et Presbyterianos, pro diuerso partium studio, diuersimode disputatum fuit, illis formulas precum nimis interdum extollentibus, his nimium deprimentibus. 9) Vfos fuisse ueteres Christianos certis precum formulis, contendunt PHIL. IAC. HARTMANNVS, 10) GEORGIUS WALLINVS, 11) negat uero illud IOH. GEORGIUS WALCHIVS. 12) Vtrique parti non desunt rationes. Sed, licet ea aetate breuioribus precibus usi fuerint fideles, factis insimul in pauperum usum collationibus, seu Collectis; tamen non eo modo conceptae fuerunt, ut sequentibus temporibus institutae sunt, et hodiernum deprehenduntur in libris Ordinationum Ecclesiasticarum praescriptae, et plerisque contactis nostri coetus additae. Puto tales, quae commoda breuitate parique perspicuitate sententiam absoluunt ad Deum Patrem directam, sic, ut periodus constet duobus membris et succedat coronis: *per Dominum Iesum Christum.* 13) Apostolis uel

9) Auctores de ea re, *Taylorium*, *Benthamium*, *Clarkson*, uide recensitos in I. A. FABRICII Bibliograph. Antiq. p. 507. edit. nouiss. item p. 578.

IAENICHEN Diss. de ordinandis precum formulis Thor. 1720. P. P.

12) Hist. Eccl. N. T. p. 718.

10) *Lib. de Gestis Christianorum sub Apostol.* p. 412. contra Anabaptistas aliosque ostendit illud Item FRID. SPANHEMIVS T. II. Opp. p. 929. et 1283. IOH. DVRELLVS in *Hist. Rit. Eccl. Angl.* p. 78.

13) Pleraque ad Deum Patrem sunt directae, non quod Veteres Deum filium et Sp. S. exclusos esse uoluerint, sed, quia ipse Seruator preces ad Patrem dirigere iussit, et absolum esset Trinitatem compellare et concludere per filium tuum. DES. ERASMVVS in libro de modo orandi, p. 17. rationem dat, quia in sacris libris nulla oratio deprehendatur ad Sp. S. directa et ad Deum

11) Dissert. de certis precandi formulis earumque in ecclesiis usu legitimo Vpl. 1710. P. P. confer quoque PET.

B

Deum

uel apostolico saeculo principium eiusmodi Collectarum tribuunt CLAVDIUS ESPENCEVS, 14) pariter ac CORN. SCHULTINGIVS. 15) Sunt quoque in his, quibus olim sollemniter ecclesia uti consuevit in cultu diuino et ante et post consecrationem coenae dominicae, quae respiciunt apostolicum ac sincerum spiritum. Jam quidem certum est, Liturgias Marci, Petri, Iacobi, quae sub apostolorum nominibus extant, esse spurias, quod probabile est, aeno apostolico Fideles preces, locorum ac temporum rationi conuenientes, ex tempore fudisse, reliquis consensum suum per AMEN sollemniter succlamatum testificantibus. 16) Neque tamen, eos propterea omnes consuetas tritasque precum formulas aspernatos esse, dixeris. Nonnullas haud dubie a Iudaeis acceperant, quas a prima ae-

tate

Deum filium tantum illa protomartyris Stephani: Domine Iesu suscipe spiritum meum. Offeritur, dicit FLOREVS. *Mag. in Exeg. Miss.* Deo atri permediatore Dei et hominum. Hinc RVPERTVS TVITIENSIS de *Div. Offic.* l. I. c. 31. dicit de illis: *in fine orationis subiungitur: per Dominum nostrum Iesum Christum, quoniam ille mediator est Dei et hominum, et impossibile est, aeterna Dei beneficia per aliam uiam decurrere ad nos, quam per ipsum. Per ipsum ergo perimus, et impetramus.* u. IOH. STEPH. DURANTVS c. l. p. 233. edit. Lugd. in 4.

14) Commentar. de *Collectis* p. 81. in quo insigni opere de origine, antiquitate, auctoribus, s. inventoribus, ratione, atque usu Collectarum agit indefessus antiquitatis indagator.

15) *Biblioth. Ecclesiast.* T. I. P. II. f. 137.

16) I. Cor. XIV. 1. Est haec for-

mula solemnis liturgica, uel asseueratio fortior, uel uotum, ut fiant, quae sacerdos nomine coetus a Deo petit. Sic ab initio nascentis ecclesiae iam in usu fuit nota conclusio et signaculum orationum. Vide IOH. STEPH. DURANTVM de *Rit. Eccl.* p. 235. edit. cit. Exstat quoque de uocis *Amen sensu et usu* ex antiquit. sacr. luculenta commentatio IOH. GEORG. WEBERII lenae 1734 edita.

17) Conuenientiam publicarum precum in ecclesiis nostris cum iis, quae in Synagogis Iud. in usu fuerunt, docuit CAMPEL VITRINGA *Synag. P.* III. L. I. c. I. Habet etiam, quae id uerbis declarat IOH. FRANC. BYDEVS de *ritibus eccl. Latinae Iudaicae*. Formulae autem precum apud Iudaeos usitatae non solum in libris eorum ritualibus, sed etiam apud SELDENVM de *Synedr.* l. 3. c. 12. et BVXTORFIVM *Synag. Iud.* c. 10. habentur.

18) Haec in loca egregie commentatus

tate sibi familiares, etiam post receptam Christi retinuerunt doctrinam, quemadmodum multa alia ex Synagoga Iudaica in meliorem sanctioremque usum transtulerunt, 17) maxime, quum quotidiana templi Hierosolymitani sacra stans precum horis frequentarent, Act. II. 46. et Seruator ipse consueto Iudaeorum cantico uteretur, Matth. XXVI. 3.

Psalms et alios hymnos, quos auctoritate Apostoli 1. Cor. XIII. 26. Ephes. V. 19. ad Coloss. III. 16. in coetibus Christianorum usitatos fuisse scimus, 18) nemo negauerit esse certas precum formulas. Neque ab ipsis neglecta censenda est Oratio Dominica, 19) quam Christus ipse discipulis suis, certam precandi rationem a se requirentibus, Luc. XI. 1. 2. praescripsit et commendauit. 20) Hinc, quia Gregorius M. P. R. 21) apo-

B 2 stolicum

mentatus est Sum Reuer IOH. ZACH HILLIGER diss. de *Psalms*. et *Odor. sacra, um discipulorum*. Viteb. 1720. P. P. Confer. quoque S. Venerab IOH. GE. WALCHIVM de *Hymnis Eccl. Apostol.* Ien. 1737. P. P. dissert.

19) De frequentissimo usu *Orat. Domini*, in omnibus sacris officiis, baptismis, eucharistia, precibus matutinis et uespertinis, priuatis et publicis Veter. Christianorum, testimonia collegerunt Card. BONA *Rer. Liturg.* L. II. c. 15. IOH. BINGHAM *Orig.* L. XIII c. 7. imprimis uero S. Vener. IO. GE. WALCHIVS diss. de *usu orationis dominicae apud V. r. Christianos* Ien. 1729. P. P. Dicebatur *fidei oratio*, quia his per modum praerogativae eius recitatio permittebatur, et catechumeni, quod nondum per aquam filii Dei facti, eum non patrem compellare possent, ea arcebantur. Qua in re neque recte sensisse semper Veteres, nec adcurare egisse, probe obseruat WALCHIVS c. l. p. 34. Dicebatur quoque *Oratio quotidiana*,

quia omni loco et tempore adhibenda esset, qua delicta peccata leuia et quotidiana AVGVSTINVS dicit. Vide Progr. Helmst. de *disciplina ecclesiae circa orationem dominicam* 1751. P. P. Credibile prorsus est, quod HIERONYMVS l. 3. contra *Pelag* scribit: *Apostolos quotidie, in corporis illius sacrificio credentes, orasse: Pater noster, et rel.*

20) Quia est formula precum ab ipso seruate tradita, ab his eius proprietatibus, pro suadendo eius usu, argumenta desumserunt doctores ecclesiae antiquissimi. TERTVLLIANVS de *Orat. c. IX* postquam singulas partes *Orat. domin.* exposuisset: *D. us, inquit, solus docere potuit, ut se uellet orari: ab ipso ordinata religio orationis et de spiritu ipsius animata suo privilegio ascendit in coelum, commendans patri, quae filius docuit.* Sic quoque egregie CYPRIANVS de *Orat. Dom.* libro p. 99. *Quae potest esse magis spiritualis oratio, quam quae a Christo nobis data, -- quae uera magis apud Pa-*

trium

XII DE SACERDOTE PRECES DIEB. FEST.

stolicum morem adpellat ad solam Orationem Dominicam eucharistiae consecrandae, 22) uerisimile fit, *εὐλογοῦντας* et symbola consecrantes eodem ritu, atque hodie nostris in ecclesiis adsolet, actioni sacrae Orationem Dominicam praemisisse.

A Dominica Oratione si discesseris, uix aliam ullam uidentur Apostoli certam precum formulam, quae in cultu Dei publico esset necessario seruanda, reliquisse. Immo Veterum in Liturgiis discrepantia arguit, antistites ecclesiarum suamque arbitrio alias atque alias preces concepit, prout ipsis ad excitandam in se atque aliis pietatem opus esse uide-

rem precatio, quam, quae a filio, qui est ueritas, de eius ore prolata est, ut aliter orare, quam docuit, non ignorantia sola sit, sed et culpa. Amica et familiaris oratio, Deum de suo orare, agnoscat Pater Filii sui uerba, etc.

21) L. VII. Epist. 64. quae est duodecima libri noni *editiois Monach. Benedicti* ubi uide notas F. II. Opp. p. 940. Memorabilis ille locus, in quo uult Gregorius, post canonicam precem super corpus et sanguinem Redemptoris dici Orationem Dominicam solam, et sequi morem apostolorum, male habuit eruditos. THEOD. CHRELIENTHAL de *Canone Missae Gregoriano* §. VII. orationem dominicam in consecratione eucharistiae istius Papae tempore non amplius in usu fuisse, putat, unde eandem restituerit. CHRIST. MAT. PEAFFIO de *Consecrat. Per. Eucharist.* §. 2. haud probabile uidetur, Apostolos oratione dominica consecrasset, quia nihil in ea fit, quod ad benedictionem symbolorum eucharisticorum perficiendam spectet. Miratur quoque in antiquissima *Constituti.* *Apost.* Liturgia nec a Patribus primorum seculorum de ea re quidquam haberi. Sed firmatur illud quoque uerbis WALAFR. STRABONIS

de *Rebus Ecclesiast.* c. 22. scribentis: *Traditio maiorum est, apostolico uero missas ita peractas, ut haec fit apud Latinos in die Parasceues, ubi communi omnis tantum oratione dominica.* Sic saltem hoc planum et euident est, antiquissimum esse usum orationis dominicae in eucharistiae celebratione.

22) Inquit IOH. FRIDERICI in *Liturgia Ver. et Noua* p. 32. *Vix est credibile, pios Veteres in re maioris momenti nullam prorsus tradidisse formulam, immo tradiderunt publicas precum formulas, easque aequaliter obseruandas.* Si GENNADIO MASSIL de *Ecclesiast. Dogm.* c. XXX. credimus, *mandarunt* Sed, si legem aliquam tulissent Apostoli de seruandis his uel illis formulis, non tam insignis discrepantia in Liturgiis Veterum deprehenderetur. Liturgiae apostolorum sunt commentitiae, et, postquam praescriptae et introductae in quibusdam ecclesiis erant, a fundatoribus earum appellatae sunt, obscurum autem est, ubi primum, et per quos, coeperint. Quod ad GENNADIUM adinet, est scriptor quinti saeculi, qui forte, rhetoricatione uisus, uocem *apostolicus* longo alio sensu adhibet.

uidebatur. 23) Tales crediderim fuisse, de quibus memorant scriptores aeuo apostolico proximi, IVSTINVS M. 24) TERTULLIANVS, 25) et, qui *collatas preces* nominat, ARNOBIVS 26). At Saeculo P. C. N. IIII. inualuerunt iam praecipue in ecclesia Graeca complures sollempnes precandi formulae: *Sursum corda: habemus ad Dominum; dignum et iustum est.* 27) Nihil hic dico de precibus in *missa Catechumenorum* adhibitis, propterea, quod non ad altare, sed in naue ecclesiae, uidentur factae fuisse. 28) Illae igitur, quae in *missa fidelium coram altari*, siue in officio eucharistico, recitabantur, constabant

B 3 for-

23) Est haec sententia CARD. BONAE *Rev. Liturg. L. I. c. 9.* IOS. BINGHAM, *Orig. L. XIII. c. 5* quod agit de origine et usu *liturgiarum in statis precum formulis*, nimius est in formulis precum ad aeuum apostolicum referendis. Non solum enim orationem dominicam, sed etiam preces, quibus nos in baptismo Christo addicimus, formulas psalmorum et glorificationem Dei ex sacris libris deprimas, item, illam benedicendi: *Gratia Domini nostri Iesu Christi: caritas Dei patris*, statas esse precum formulas, contendit, quarum usus non cum praxi apostolica pugnet. Libertatem primaciam contra praescriptas formulas defendit FRID. STANHEMIVS, Tom. II Opp. p. 930 et dicit, in nascente ecclesia ardentissimas in Eucharistia fuisse preces, non tamen ex praescripto certarum formularum. Fuisse plerasque, ut TERTULLIANVS dicit, sine *monitore de pectore*. Fuisse quidem quendam precum publicarum ordinem, uarium tamen, qui post ea praescriptas formulas generauerit. DAVID CLARCKSON autem, *dans discours sur les liturgies*, plane non admittit statas certasque formulas iam usitatas fuisse. uid. IVST. HEN. BOEHMER *diff. de iure liturgico* p. 35.

24) Apolog. II. p. 52. edit. Benedict. ubi *καὶ ἐν ἱερῶν* mentionem facit, quae praecat sacerdos. Multa quoque exempla ex patribus Saec. II. et III. quae uidentur statas precum publicarum formulas indicare, collegit BINGHAM l. I. p. 127. feqq. Vol. 5.

25) *Apolog. p. 322.* edit. HAVERCAMP. Quia ORIGINES *Homil. II. in Ierem.* scribit: frequenter in oratione dicimus: *da omnipotens: da nobis partem cum prophetis, da cum apostolis Christi tui*, tribue, ut inueniamur ad uestigia unigenti tui etc. CENTVRIATORES MAGDEB. Cent. 3. c. 6. inde concludunt, tempore Origenis *formulas* precationum sollempnes usitatas fuisse.

26) *Adu. Gentes L. I. c. 15.*

27) CYRILLVS HIEROSOLYMIT. in *Cateches.* passim, quae loca excerptit BINGHAM Tom. V. p. 161.

28) Fiebant haec preces pro Energumenis, Competentibus, Poenitentibus, quarum formulas ex CHRYSOSTOMO et *Constitution. Apost.* uolumine exhibet BINGHAM L. XIII. c. 5.

XIIII DE SACERDOTE PRECES DIEB. FEST.

formulis quibusdam sollempnioribus, quarum usus adeo nihil obfuit pietati et ardori precantium, ut etiam confiter, Veteres nunquam ardentius quam ad Eucharistiam orasse 29) Recitabat Sacerdos inuocationem, siue *Collectam*, 30) facta deinceps oblatione, idem longiores preces praeibat, in quibus erat gratiarum actoria mortuorum, et deprecatoria uiuentium commemoratio. 31) Eisdem ad Eucharistiam preces in Latina Ecclesia non sine aliqua nota sollempnium formularum describit AVGVSTINVS, 32) cuius aetate confenserant iam plures Occidentis ecclesiae in aliquas formulas precationum praescriptas, quae postmodo paullatim sunt auctae atque emendatae.

29) Orantur, ut TERTVLLIANVS *Apologet* L. I. c. 39. ait, pro impetratoribus, pro ministris eorum ac potestabilibus, pro statu saeculi, pro rerum quiete, pro mora finis. Idem nos de publici coerus nostri precibus affirmare possumus, adeo ut nihil inter veterem et nostrum orandi modum discriminis sit, nisi quod haec apud nos preces non ad altare fiunt, sed in ambone post concionem sacram praecunte ibidem sacerdote ad Deum funduntur, praemisissa confessionis et absolutionis formula, ut tanto maiori fiducia Deum nobis placatum imploremus Quoniam igitur omnia ea precari solemus, quorum ipsi uel alii penes nos qua corpus et animam indigent, eo quidem tempore, quo sacra symbola in altari palam sunt exposita cur eas preces ad eucharistiam appellare nolles, aut similes his iudicare, quae olim in missa fidelium coram altari fiebant?

30) Antecedebant *Collectam* preces *διὰ προσηύχσεως* s. per exclamationes solitas indictae Litanis affines, quod petitionibus *Κόρη ελεητων* addebat. Quae insequabatur precatio

Gracci *ἐπιχαιρο*, Latini *Collectam*, uocabant, quod collectio et commendatio esset precum populi. Eius formulam habes in CONSTITVT APOST. L. VIII. c. VI. apud AVGVSTINVM de dono perseuer. c. 2. uocatur inuocatio super Fideles. CASSIANVS *Instit.* Lib. II. c. 7 intelligit precem in clausula diuini officii colligentem ac concludentem antegreitas populi precationes.

31) Formulam gratiarum actionis et orationis maioris luculenter exponit BINGHAM in libro XV. Vol. VI. Orig. Confer. quoque CHR. MATTH. PFAFFII *dist. de oblat. et consecrat. eucharistica* insertas eius *Syntagm. disert. theol.*

32) *Homil. LXXXIII* de die uel Tom. X. Tenetis faciamentum ordine suo. „Primo post orationem, „quum dicitur: *Sursam corda*, respon- „detis: *habemus ad Dominum*, sequi- „tur episcopus, qui offert et dicit: „*gratias agamus Domino Deo nostro*, et „uos attestamini: *dignum et iustum est*, „dicentes Deinde et post sanctifica- „tionem sacrificii dicimus orationem „*domi-*

tae. 33) Qua in re Saec. V. GELASII P. R. opera inprimis eminuit, qui preces tum a se, tum ab aliis, compositas limauit politius et disposuit ordinatius. 34)

Has atque alias deinceps Saec. VI. GREGORIUS M. in unum redegit, edito Sacramentarii libro, 35) cuius sub initium legere est *canonicam* illam *precem* a scholastico, h. e. uiro erudito quodam compositam, eandemque a Gregorio emendatam: quae, ad exemplum carminum apud Romanos usitatorum, hodie tam sollicitè in coetu pontificio recitari a sacrificulo debet, ut ne in syllaba quidem fas sit errare. 36) Atque

„*dominica*. Post illam dicitur: *Pax*
„*nobiscum*.”

33) Quum multitudinè eiusmodi precum iam laboraret ecclesia, et, qui eas componerent, uel aliunde deberent, minus idonei ad eiusmodi negotium uiderentur, quod ea quoque adderent, quae cum fide minus congruebant, aliquot in Conciliis decretum fuit, ne quae Collectae in sacris admitterentur, nisi a superioribus comprobatae. Conc. Carthag. III. Can. XX XII. Tom. II. Concilior. p. 1170. it. Conc. Mileui. c. XII. Eam ob causam CAROLVS M. Imp. in *Legg. Franc.* uoluit, ut Collectae preces, ab ecclesia non probatae, reiicerentur.

34) WALAFR. STRABO de *Rebus Eccl.* c. 22. uel ut SIGEBERTVS GEMBLAC. ad a. 487. loquitur, *cauto limatoque sermone* composuit.

35) Iohannes Diac. in *uita Gregorii*, quae accessit Tomo IIII. Opp. Gregor. edit. Benedic. Lib. II. c. 17. de hoc Papae labore scribit: *Gelasianum Codicem, multa subrahens, pauca conuertens, nonnulla adiciens, coarctauit.*

Meminit eius MICROLOGVS de *Eccl. Obs.* c. 22. 31. & cum amplissimis illustrationibus editus est a HVGONE MENARDO Parisi in 4. dein insertus Tom. III. Opp. edit. splendidiss. Benedictinor. Monach. in Gallia.

36) Appellatur *Canon Missae Gregorianus*, et quanquam in coetu pontificio celebratissimus est sanctissimusque habetur, tam parum tamen fauet nouitati Papatus, ut potius huius canonis a prioribus romanae ecclesiae erroribus dissentium peculiari libro ostenderit THEOD. CHR. LILIEN-THAL de *Canone Missae Gregoriano* Lugd. Bat. 1740. in 8. edito. Ut taceam, ex GREGORII libris, sigillatimque epistolis, idem ostensum esse in argumento de iustitia christiana, cultu, principio credendi, a I. P. STVETE, qui Lipsiae 1715. edidit, *Gregorium M. Papam Lutheranum*. Ceterum de auctore huius Canonis multa est disputatio in *Notis CAITE. MAR. MERATI* ad GAVANTI *Thef. sacr. rit.* T. I. p. 237. ubi etiam scriptores, qui de eo disseruerunt, magno numero excitatos inuenies.

XVI DE SACERDOTE PRECES DIEB. FEST.

que hae Gregorii tum collectae, tum eucharisticae, preces, admirabili celeritate fere per omnes Occidentis ecclesias in cultu Dei publico inualuerunt. 37) Sed, quia praeter has precum formulas aliae ab aliis auctoribus nouae concinnatae, et per saepe antiquis ecclesiae doctoribus fraudulenter adscriptae, 38) a grege fidelium nonnunquam recipiebantur, accidit, ut, crescente per superstitionem cultu Sanctorum, in fraudem sacerdotii Christi, horum auxilia expeterentur. 39)

Itaque, repurgatis per D. Lutherum sacris, preces ad alrare, quas error atque inscitia peperit, repudiatae, aliae paulo meliores, emendatae, 40) antiquae uero et Gregorianae quae-

37) Quibus id effectum fuerit artibus docui in dissert. inaugurali, qua *Hist. Lat. Ling. in sacris publ. Lipsi* 1756. P. P.

38) Testantur literarum monumenta, a multis eiusmodi preces emendito celeberrimo doctorum nomine fuisse compositas. Referri huc possunt *Collectae Ambrosianae*, de quibus scriptor Pontificius CORN. SCHULTINGIUS *Biblioth. Eccl. Tom. III P. 2 f. 175.* hanc profert censuram: *De Ambrosianis Collectis non satis comperitum habetur, an ab ipso Ambrosio aliquae sint compositae atque conscriptae, an potius Ambrosiano officio ad imitationem Gregoriani spiritus, quod magis pato, postea sint appositae.* Idem iudicium ferendum de iis, quae HIERONYMO tribuuntur, atque eius ex *Commentar. in Psalmos* excerptae a SCHULTINGIO sunt, nec non de aliorum Collectis, quas *Biblioth. Eccl. Lib. I. p. 227.* idem inseri curauit. Quamuis autem sint a diuersis auctoribus, qui ignorantur etiam, compositae, omnes tamen sunt piae, ex quarum acervo, ut ERASMVS Lib,

de modo orandi Deum, ait, poterit sibi quisque deligere certas ad plerasque precandi occasiones, formas, uelut ad impetrandum auxilium aduersus tentationem, ad impetrandum admissi sceleris ueniam, ad impetrandum charitatis et fidei augmentum, pro pace publica, pro profectu euangelii

39) Tales sunt *Collectae sanctorum* intercessionem implorantes, aut ipsorum merita iactantes, quas specimen loco recenter SECKENDORFIVS *Hist. Lutheranismi, Lib. III. p. 251.* et NIC. STAPHORST. *Hist. Eccl. Hamb. P. I. p. 61. et 244.* Evoluu quoque possunt, quae ex uariis liturg. libris, exhibet EDM. MARTENE de *Antiq. Eccl. ritibus, Tom I p. 370.* edit. Antw. in fol. In *Breuiario Rom. Venet. 1655.* edito eiusmodi preces ad fanaticum hominem *Franciscum*, impressione sigmatum in corpore clarum, ad *Elisabetam* Reg. Lusitan. *Bernardinum Senensem*, et cum plures ficticios sanctulos alios directae deprehenduntur.

40) Minus necessariae sunt u. e. preces in benedictione uestimentorum, quae-

LATINAS AD ALTARE CANTILLANTE XVII

quaedam, in quibus ueteris ecclesiae spiritus elucebat, 41) ne morosius a priscis Patribus recedere uideremur, reductae sunt, quae quidem nunc quoque, utiliter sane, in cultu Dei publico adhibentur. 42)

Sequitur, ut ostendam, has easdem precum formulas a Veteribus etiam *cantillari* solitas fuisse. Ac profecto negari non potest, morem canendi in Christianorum conuentibus coepisse cum ipsa disciplina Christi, nascentemque iam ecclesiam stato tempore certis et communibus cantionum formulis supplicasse.

Didi-

quarum, formam ex *Constitut. Fr. Praedicae*. Reg. Augustin. Romae 1566. edit. exhibet G. H. GOETZE Tr. de emendatione *Collectarum eccl.* p. 15. Qua de re grauius iam conquestus est MART. CHEMNITIVS *Exam. Conc. Trid.* P. III. Illud libenter fateor, in hymnis et *Collectis* multas ueras et pi-
as sententias eleganti et erudita breuitate contineri, quas merito amamus, reu-
nemus et usurpamus. Dolendum uero est, multa admixta esse, quae uerbo Dei non sunt consentanea, sed manifestam super-
stitionem redolent. Ob quam cen-
suram ei dicam scribit SCHVLTINGI-
YS B. E. T. 4. P. I. f. 61. nec conco-
quere potest *Collectarum* emendationem a nostris susceptam: In eo non
leuiter, inquit, a uobis peccatum est, quod *Lucae*, *Collectas* et pre-
ces uarias in locis corruptis, deprauatis et ad uestras opiniones tuendas in-
flexistis, et sic imperito populo imposuistis.

solica quaedam *grauitas*: in sensu et
collocatione uerborum *grata* quaedam et
concinna *perspicuitas*, adeo ut breui com-
pendio multa contineantur. Adde eis
uenustatem, ipsum genus *compositiois*,
non solum et uagum, sed certo ambitu
definitum, uariisque *schematibus* exor-
natum. Hinc recte de iis CHR. GER-
BERVS „Es sind noch viele derglei-
chen schoene *Collecten* in unserer Kir-
chen *Agenda* vorhanden, die alle noch
„aus der alten reinen apostolischen
„Kirchen herkommen, ehe die Abgoet-
„terey mit Anrufung der Heiligen ein-
„gefuehret worden. und waere zu wun-
„schen, das solche den *Gefangbuͤchern*
„beygebracht, und also iedermann be-
„kanndt wuͤrden. Denn beym oeffentli-
„chen *Gottesdienste* werden sie nicht
„alle gebraucht, hingegen koente sich
„manches christliches Herz derselben
„zu seiner *Prinatandaecht*, bedienen, p.
„351. der *Hist. der Kirchencereemonien* in
„Sachsen.

41) Rectum de his iudicium tulit
Card. BONA *Rer. Liturg.* L. II c. V.
Elucet in antiquis prae notis, ueteris ecclesiae spiritus: elucet in rebus ipsis apo-

42) Maxime quia lingua uernacula nunc habentur, si paucae istas ex-
ceperis latinas, quae diebus festis in
quibusdam magnarum ciuitatum ec-
clesiis

C

XVIII DE SACERDOTE PRECES DIEB. FEST.

Didicerant hoc primi Christiani ab *Apostolis*, 1) qui una cum *Christo* finita ultima coena *ὁμνήσαντες* 2) Deo gratias egerunt. Huc respiciens altero a fundata religione christiana saeculo IUSTINVS MARTYR, 3) Christianos, ait, suis in conuentibus Deo *ὁμνους πέμπειν*, eiusque rei magistrum habere Iesum Christum. Sub idem tempus PLINIVS ad Traianum

ecclis cantillantur. Et fuit is mos veteris ecclesiae, ut lingua vulgari et intelligibili preces publicae fierent, quod ex ritu antiphonarum demonstratur in *dissertatione* mea p XVI hui. Program. citata Sunt etiam sacra uernacula, constanter in omnibus ecclesiis Christianis retenta, quemadmodum VSSERIVS et WHARTONVS aureo libro de *Scripturis et sacris uernaculis* Lond. in 4 edito, ostenderunt. Fatetur id quoque, suae simul ecclesiae morem adulescens, DESID. ERASMVVS lib de *modo orandi*. Cuius uerba, quia admodum sunt memorabilia, iam adscribamus. „Publicas preces sacerdos olim sic pronuntiabat, ut totus populus et audiret et intelligeret, eoque ueluti paniter cum illo oraret, tacitis tantaxat affectibus, demum uoce clara accineret Amen Id tum commode fiebat, quia sacerdos ea lingua sacrificabat, quae populo erat communis „Nunc linguis nouatis, ritus tamen uetus manet. Nec satis adhuc constat, utrum magis expediat relinquere, an nouare, quod iam inueterauit. Scio hanc esse multitudinis imperitiae naturam, ut magis reuerentur, quod non intelligit. Sed interim minus utilitatis redit ad populum, ad quem sola uox antistitis peruenit. Paucis deinde interiectis, suadet, ut totus cultus diuinus, qui tribus potissimum

constat: hymnis, doctrina, et precatione, lingua toti populo nota perageretur.

1) Inprimis a PAVLLO praecipiente, ut se ipsi inter se iocentur Psalms et Odis spiritualibus 1. Cor. XIII. 26. Coloss. III. 16. Ephes. V. 9. Quam ob rem AVGVSTINVS Epist. CXVIII. c. 2. Ab ipso, inquit, Domino, et ab Apostolis, psalms et hymnos canendi habemus documenta, et exempla et praecpta.

2) Matth. XXVI. 30. Contenderunt multi ea in re ingeniuum ut inuestigarent, quis ille fuerit hymnus, quem Christus cum Apostolis cecinit. Ego uero uix assentio Gratia nouam a Iesu compositam Odam existimanti: quomodo enim concentus Apostolorum in ignota ipsi cantilena coniungi potuisset? magis accesserim Buxtorffo, qui notissimum illud paschale canticum Iudaeorum, I salms Dauidicis septem a XIII usque ad CXVIII. constituisse arbitratur. Caeterum Christianos, Apostolorum aetate in conuinijs canere solitos, docent PAVLLI uerba, quibus Ephesios Dei Spiritu impletos, iubet cap. V. in agapis Odas decantare.

3) Apolog. II. p. 36.

4) L. X. Epist. 97. ad Trai. Solent stare

ianum Imp. de Christianis in Bithynia scribens, refert, eos in conuentibus suis antelucanis Christo carmen dicere. 4) Quae SECUNDI uerba eius fere aequalis TERTULLIANVS 5) repetens, illos Christo *canere* dixit. Idem hic alio loco memorat, in sacris Christianorum conuentibus suo tempore ex toto coetu aliquem, qui *canendo* praeiret, prouocatum fuisse. 6)

C 2

Illud

flato die ante lucem conuenire, carmenque Christo, quasi Deo dicere secum iudicem. Plerique, qui peculiaribus libris et dissertationibus, uel ipsam PLINII epistolam, uel hunc eius locum illustrant, ut CHR. KORTHOLTVS, J. H. ALBINVS, I. H. BARTELS, IVST. HENN. BOEHMERVS, inclinationibus animis in cantu Veter. Christianorum eo, quem sacri conuentus tempore instituerunt, consentiunt. Constat autem ut B. L. M. GESNERVS in sua *Plinii editione* ad h. l. obseruauit, Romanos id omne uocare consuefle carmen, quod non omnino metro adstrictum, conceptorum uerborum formula esset, quemadmodum ex LIVIO, et collectis a BRISSONIO locis intelligitur. Sicut et apud Graecos *noispea* tum solum, tum pedibus adstrictum sermonem significat, monente I. A. FABRICIO *Bibl. Gr.* L. I. c. 9. p. 64. et ad *Cod. Apocryph. N. T.* p. 374. Hinc reprehendit PET. ZORNIVS *Opusc. Sacr.* Tom I. p. 67. STILLINGFLETHVM, qui *Orig. Sacr.* p. 397. ex his PLINII uerbis cantum primitivae ecclesiae colligere uoluerit, insigni testimonio eum hymnorum sacrorum inter primos Christianos usum non satis perspicuum habuisse. Contendit enim, a PLINIO per *carmen* indicari preces fixas et sollemnes, praesertim, quum dicendi, non canendi uocem ad-

hibeat. Sed obstat locus TERTULLIANI, scriptoris non multum illa aetate inferioris, qui SECUNDI uerba repetens, docet, quid sit *carmen* dicere, dum per *cantandum* illud exponit. Fuit uero cantus in ecclesia primorum P. C. N. saeculorum non artificialis, qui Saec. IIII. introduci coepit, sed sine uarietate modorum planus et simplex, adnotante id BINGHAMO *Orig. L.* XIII. c. I. § 15. Itaque Christiani, quos PLINIVS memorat *carmen Christo dixisse*, fortasse in conuentu sacro certas quasdam precum formulas, metro non adstrictas, rudiori modulo cantillarunt, iisque laudes Dei et Christi celebrarunt.

5) Apologet. c. II. p. 25. PLINIVS, quum Prouinciam regeret -- consuluit Traianum Imperatorem, allegans praeter obstinationem non sacrificandi, sibi aliud se de sacramentis eorum comperisse, quam coetus antelucanos ad canendum Christo ut Deo.

6) Apologet. c. XXXVIII. p. 335. ed. HAVERCAMP. *Vt quisque de Scripturis sanctis, uel de proprio ingenio potest, prouocatur in medium Deo canere.* Postmodo autem rebus ecclesiae auctis, quia cantica sacra quidam ex plebe incipiebant immatura et non usitata, Saec. IV. Synodus Laodicensis sanxit,

XX DE SACERDOTE PRECES DIEB. FEST.

Illud quoque usitari Saec. III. in ecclesia cantus religiosi testimonium est, quod a patribus synodi Antiochenae Paulo Samosateno crimini datum legitur, quod sua in ecclesia hymnos, in laudem Christi cantari solitos aboleuerit, introductis nouis ad ingenia mulierum attemperatis. 7) Denique IOH. CHRYSOSTOMVS narrat, omnes olim in cultu Dei publico una et communi uoce cantillasse. 8)

Quod

lit, non oportere praeter canonicos cantores, qui suggestum ascendunt et de membrana canunt aliquos alios canere in ecclesia u. BALSAMONEM ad h. can. Canebat autem praecentor nonnumquam solus, populo silente, qui uel continuo cantu uel alternatim concinebat. Vide IO. ANDR. SCHMIDII *dist. de Cantoribus V. et N. T. Helmst. 1708. P. P.*

7) In Epist. Patrum Syn. Antioch. apud EVSEBIUM *Hist. Eccl. L. VIII. c. 8.* Vide ERN. SAL. CYPRIAN *de propagatione haeresium per cantilenas c. 4.*

8) Homil. XXXVI. ad I. Corinth. p. 401. ed. Francof. in *Homil. in Psalm. CXXXV. Tom. III. p. 716.* edit. Ff. et AVGVSTINVS Epist. ad Januar. CXVIII. c. 18. *quoniam tempore in sacris publicis sancta cantandi potestatem esse, nisi quum legatur, et antistes clara uoce deprecetur.*

9) Exstat perieruditum opus IOH. BONAE Card. *de diuina Psalmodia*, quod cacteris eius Opp. iunctum editis accessit. In ecclesia perpetui usus fuisse Psalmorum cantum, ex uariis Patrum locis, praeter alios ostenderunt IOH. HORNBECKIVS *L. I. Miscell. Sacr. p. 308.* et IOACH. HILDE-

BRAND *de sacris publicis Vex. Eccl. p. 89.* Cultus publicus Vex. Eccl. eorumque a Psalmodia incipiebatur, et ipsa librorum sacrorum lectio erat Psalmis intermixta. Quo in casu autem iidem, et quomodo, interdum ab uno, reliquis silentibus, interdum a tota congregatione, sed non aliter nisi a stantibus cantari consueuerint, exponit BINGHAM *Orig. L. XIII. c. I.* Rationem Psalmodiae hodie in Romana ecclesia usitatae cognoscere licet ex GAVANTI *Theol. sacr. rituum T. III. editionis Rom. an. 1738.* ubi quoque de Psalterio Romano eiusque uersionibus, in notis et additionibus CAIET. MAR. MERATI, quae ad historiam istius rei pertinent, plura inuenies pag. 287. Ibidem in MERATI obseruationibus de hymnorum in ecclesia origine, antiquitate, auctoribus, haud sane inutilia deprehendes T. II. P. I. p. 259. et miraberis Romae inter scriptores laudari ab eo SCHVRZFLIESSCHIVM nostraten *de hymnis Vex. Ecclesiae.* Quo autem tempore *Symbola*, Apostolicum et Nicaeno-Constantinopolitanum cantari in ecclesia coeperint, uix certo dici poterit. Vulgo TIMOTHEVS Ep. Constantinop. ecclesiae Sage. VI. primus omnium ut reliquias Macedonianae haereses deleteret, illud in publica synaxi canendum iussisse creditur. In quibusdam eccle-

Quod, quum etiam nunc in hodiernis Christianorum templis fiat, planum et evidens est, cantum religiosum, quo Psalms cum ceteris canticis diuinitus inspiratis 9) itemque alii Hymni a doctoribus ecclesiae compositi olim decinebantur, 10) et antiquissimam cultus publici partem, et omnibus Christianis communem fuisse. 11)

C 3

Obti-

ecclesiis receptum est ut presbyter initium symboli lecto euangelio canat, in ecclesia uero Lipsiensi sub initium sacrorum publicorum idem latina lingua artificialiter a choro cantatur. Neque etiam putandum est minus aduerate illud symbolum lingua uernacula ab LUTHERO esse illo hymno redditum, qui in nostris ecclesiis ipsum sermonem sacrum praecedens cantillatur. Quin si recte perpenderit, miraberis b. Viri operam. Vid. THEOPH. RAIBERN de hoc argumento diss. *Miserae* 1704. editam.

10) Hymnis condendis saeculo praecipue IIII. operam dederunt GREGORIVS NAZIANZENSIS, SYNESIVS, DAMASVS, HILARIVS, PRUDENTIVS, AMBROSIVS, SEDVLIVS, compluresque alii. Quorum hymni, postquam in cultu publico usurpati, succedente tempore aduersus sanctos adhibiti, nouisque accessibus ita deformati sunt, ut erroribus Romanae ecclesiae patrocini-um praebrent: b. LUTHERVS curauit, ut Psalmis Davidicis, ueteribusque hymnis restituit, lingua uulgari et aptis melodiis cantari a quolibet possent. Ita SEDVLII a Solis *ornus cardine*, AMBROSII *Peni redemptor gentium*, et aliorum alia cantica pii homines restituerunt. Ex quibus quan-

tum utilitatis ad ecclesiam euangelicam peruenerit ex CONTZENII criminatione discimus, quae eius L. II. *Polit.* c. 19. habetur. *Hymni Lutheri, animas plures quam scripta et declamationes occiderunt.* Vide b. Patris mei diss. *de progressu emend. per Lutherum religionis* p. 67.

11) Communem fuisse cantum in primitiua Ecclesia omnibus Christianis, clericis aequae ac laicis, non solum ex iam adlatis PLINII et CHRYSOSTOMI locis adparet, sed etiam ex iis testimoniis, quae collegerunt I. A. QVENSTEDT in *Antiquit. Eccl. de precibus publicis et Psalmor. cantu* §. 9. et CASP. CALVOER. *Ritual. Eccl. P.* 2. p. 638. Fatetur hoc quoque BONA, *Cardinalis* haud malus, *Rev. Liturg. L. I. c. 25.* Caesarium Arelatensem, qui uixit Saec. VI constat solitum fuisse, suae ecclesiae homines compellere instar clericorum ad psalmos et hymnos alta et modulata uoce cantandos. Saec. VII. uestigia cantus popularis in Hispania apud ISIDORVM de *Diu. Offic.* c. X. occurrunt, ita scribentem: *quando psallitur, psallatur ab omnibus, quum oratur, oratur ab omnibus* etc. Sed cantu Romano, Pipini et Caroli M. auspiciis introducto solosque ad canonicos cantores delato, abrogatisque sacris uernaculis, latino tantum regnan-

te,

XXII DE SACERDOTE PRECES DIEB. FEST.

Obtinerunt etiam, praesertim Saec. IIII. *formulae psalmodicae*, hoc est sub initium sacrorum publicorum Doxologia maior: *Gloria in excelsis Deo*, 12) in clausula sollemnis officii Doxologia minor: *Gloria Patri* 13) et in sacra Eucharistia: *Trisagium*, seu hymnus cherubicus. 14) Quae liturgicae formulae 15) saniores, et Antiphonario atque Sacramentario Gregorii M. longe antiquiores, continentur *Praefatione* Missae, in plerisque magnis Saxoniae locis adhuc diebus sollemnioribus

te, accidit, ut cantus communis Latina in ecclesia prorsus cessaret. Quem postquam b. LUTHERVS restituit, dici non potest, quam insigne adiumentum purgatae doctrinae Christianae attulerit. Quum enim adhuc usque, nihil nisi monachorum latini clamores templa repleuissent, iam quilibet plebeius modulabatur hymnos suauissimis melodiis adaptatos, eoque ipso stimulos singularis cuiusdam erga numen affectus sibi addi sentiebat. Inest enim in uario canendi sono incredibilis uis ad hominum animos permouendos, et cantus in frustula concisi, mentes, quo uolunt, pertrahunt. Hinc publicatis eiusmodi Psalmis, uia ad ueritatem innumerabili hominum multitudi ni patefacta est. Quod probe intelligentes uaserrimi Iesuitae, ne res ipsorum detrimenti quidquam capiat, ad Psalmorum et Hymnorum nostrae ecclesiae formam superstitiosas suas cantilenas componunt, quas deinceps suauioribus nostris melodiis induunt atque exornant. Vide IOH. ANDR. SCHMIDIVM diff. de modo propagandi religionem per carmina p. 44.

12) Appellatur *Hymnus Angelicus*, quod illo recentissimos Christi natales celebrarunt angeli. Lucae c. 2. etiam *matutinus Graccorum*, ob quotidianum

Christianorum usum: quo titulo illum insigniuit TH. SMITH. *Miscell. Lond.* 1686. ed. p. 136. qui eundem longe omnium hymnorum in coetibus Christianorum publicis antiquissimum esse contendit. Praecipue autem in eucharistiae celebratione illum antiquitus in usu fuisse ostendit BINGHAM *Orig. l. XIII c. 2. §. 2.* In liturgia *Mozarabica* iubetur ante lectiones in nataliis Christi cani.

13) Frequentissimum hymnum sub finem psalmorum adhibicum, et aliis hymnis postremum additum, docet I. B. BERNHOLD diff. de *Doxol. Eccl. Gloria Patri* p. 4. Vario ritu in fine psalmorum cantari cognosces ex I. S. DURANTI *Rit. Eccl. Carb. L. III. c. 15. p. 475.* Cur in formula propositiones *dia et udy* ab orthodoxis doctoribus eliminatae fuerint, ostendit A. B. RECHENBERG diff. de *Ver. Christianor. Doxologia* §. 19.

14) Canebatur *cherubicus* hymnus praecipue in medio sacrae Synaxeos officio ad imitationem Seraphim in uisione laetae uatis. Primitiuam eius formam habes CONSTITVT. APOST. L. VIII. c. 12. Post ea ab ecclesia aliquot uerba eidem-addita sunt, quom admodum cognosci potest ex PET.

ALLIX

bus usitata : eademque in ecclesia Vitebergensi purae, ac sine Papissimi macula, Latina Lingua perennant. 16)

Has autem formulas, cum aliis precum carminibus solus ad altare cantillauit sacerdos ; populo in clausula tantum ei uel coniungente se, uel etiam respondente. 17) Quos ad altare cantus uel ex DIONYSIO AREOPAG. intelligere possumus : qui etsi non est scriptor, cuius nomen praefert, apostolicus, Saec. tamen IIII. testimonium perhibet. 18) Quod si AV-
GVSTINI

ALLIX de *Trisagio* Rothomag. 1674. edito libro, ubi controuersias ob istam additionem excitatas, et studium haereticorum illud corrumpendi intelliges, collata s. I. BAYMGARTENII *Historia Trisagii*, Halae 1744. edita. Ceterum huius cantici ante an. Chr. 529. nullam apud Veteres mentionem occurrere, tradit IOH DALLAEVS de *cult. relig. Latinor.* p. 1208.

15) Sunt plures eiusmodi formulae liturgicae, *Aleluia*, *Hosanna*, aliae, de quibus conferri poterit BINGHAM *Orig.* Vol. VI. p. 41. seq. I. A. SCHMIDIVS *diff. de insignioribus Vet. Christianor. formulis*, CI FRANC. FABRICIVS duobus disertis eiusdem argument. Lugd. Bat. 1732. edit.

16) Non est quod fastidiamus has suauiores formulas, quarum antiquitatem non ex ipsius Chrysoctomi et aliorum Liturgiis, sed ex genuinis Vet. Ecclesiae monumentis cognoscimus. Ita Antiphona : *Domine Vobiscum* Chrysoctomo, *Sursum corda* Cypriano et Cyrillo Hierosolymit. *Gratias agamus* etc. Augustino, memorantur. Illud autem *Gloria in excelsis*, et *Sanctus Sanctus* ex Luca et Esaia habemus. Fuerunt antiquitus in sacris publicis maximam partem usitatae, sed, quia, si *Oratio-*

nem Dominicam et uerba institutionis *S. Coenae* excipias, nihil formularum amplius stricte ad Eucharistiam pertinet, pii nostri Confessores reliquum omnem, tanquam ab hominibus profectum formularum adparatum, resecarunt. Viderunt illi, quam hae formulae saepe diuersis in ecclesiis et ipsae diuersae fuerint, modo liberius auctae, modo rursus restrictae atque immutatae. Itaque pari libertate usi, easdem correxerunt, praesertim, quum in eas multa, quae ad sacrificium missaticum, ad inuocationem Sanctorum, atque ad alias superstitiones recens inuectas, et ueteri ecclesiae inauditas, reterebantur, irrepissent.

17) Cognoscitur ille mos praecipue ex AVGVSTINO, qui Serm. in Psalmo XXXXVI. inter alia sic ait : *In hoc Psalmo, quem cantatum audiimus, cui cantando respondimus, ea sumus dicturi, et reliqua.*

18) Lib. de *Eccl. Hierarchia* c. III. §. 2. ritus consecrandi sacram Synaxin descripturus, ubi de antistite loquitur ἀπαρχετα, inquit, τῆς ἱερᾶς τῶν ψαλμῶν μελωδίας ; quod sacrum nempe incipiat Psalmorum melos omni ordine ipsi Psalmodia succinente.

AVGUSTINI liber, quem *de canticis ad altare* scripsit, hodie si-
peresset: multo haec a nobis uel plenius uel certius possent
cognosci. 19)

Illud quidem satis constat, eo uocis flexu cantillarum
fuisse, qui esset maxime simplex, atque ita modicus, ut a le-
ctione uix quidquam recederet. Hoc ipsum enim de ATHA-
NASIO, ecclesiae Alexandrinae episcopo, narrat AVGVSTI-
NVS, 20) quod is tam modico flexu uocis fecerit sonare lecto-
rem psalmi, ut pronuntianti uicinior esset, quam canenti.
Nec sine causa probat hanc rationem AVGVSTINVS, qui ta-
men idem alibi artificiosorem canendi rationem ad ciendos
affectus utilem esse ait, magnumque se in celebratione diui-
norum officiorum ex dulcedine cantus percipere pietatis fru-
ctum commemorat. 21) Fuit enim haec antiquae ecclesiae
ratio, ut moderatam, et quasi sobriam uocis modulationem
amaret

19) Memorat POSSIDIUS in *In-
diculo Script. Augustin.* hunc librum *de
canticis ad altare unum.* et testatur ipse
AVGVSTINVS *Retract.* L. II. c. II.
coepisse tum Carthageni morem, ut
hymni ad altare de Psalmorum libro
dicerentur, siue ad oblationem siue
quum distribueretur populo, quod
esset oblatum. Quod quum Hilarius
quidam reprehendens negaret, fieri
oportere, scripsit aduersus illum hunc
librum AVGVSTINVS.

20) Confession. L. X. c. 33. *Tu-
tus mihi uidetur quod de Alexandrino
episcopo Athanasio saepe mihi dictum
commemini, qui tam modico flexu uocis
faciebat sonare lectorem Psalmos, ut pro-
nuntianti uicinior esset, quam canenti.*

21) Confession. L. VIII. c. 6.
Vide praeterea IOH. STEPH. DV-
RANTVM *de Rit. Eccl. Cath.* L. 3. c.
21. p. 487. edit. Paris in 4. Memorat.

etiam AVGVSTINVS *Confession.* L. X.
c. 53. se in primordiis confessionis
suae, quum liquida noce et copu-
entissima modulatione in ecclesia Au-
brosii Mediolanensi cantari audisset,
ubertim lacrimas fudisse, et profite-
tur ibidem *per oblectamenta aurium in-
firmiorem animum in adfectum pietatis
adsurgere.* Sane, quum, uel miras
animantes, affici sonorum praestantia
uideamus, instar miraculi foret si ho-
mo, ab humanae uocis amabili flexio-
nis claritateque nihil omnino delectatio-
nis caperet. Eodem in loco idem
AVGVSTINVS; ipsis sanctis dictis re-
ligiosis et ardentius sentio moueri ani-
mos nostros in flammam pietatis, quum
ita cantantur, quam si non ita canta-
rentur et omnes affectus spiritus nostri
pro sua diuersitate habere proprios
modos in uoce atque cantu, quarum me-
scio qua occulta familiaritate excitantur.

amaret; liberiozem, tanquam uanam et theatralem odisset: quemadmodum ex IOH. CHRYSOSTOMI 22) atque HIERONYMI locis perspicitur. 23) Atque hanc flexionum uocis quasi modestiam sine dubio intellexit RHABANVS MAYRVS, 24) quando cantum, qui suo tempore obrinebat, cum Veterum in sacris cantu conferens, hunc sui saeculi consuetudini praefert.

Neque uero hic in sacris cantillandi mos a Christianis obseruatus ab illis primum excogitatus putari debet. 25) In Synagoga Iudaica lector, qui ex Bibliis aliquid recitabat, leni susurro cantanti similibus lectionem peragebat, 26) adhibitis notis quibusdam, quorum ductu ista cantillatio regeretur. Qua de re PETRVS ZORNIVS permulta congeffit. 27)

Hanc igitur ueterem Antiquorum consuetudinem seruat etiam

22) Homil. I. de uerbis Iesai. Tom. Oper. III. p. 225. edit. Francof. inuehitur in uitia eorum, qui in sacris publicis cantantes, ita ut in theatris, uociferarentur.

23) In Ephes. V. Tom. VI. Opp. p. 188. ed. Paris. monet, guttur et fauces non esse in tragoediam dulci medicamine collinenda, ut in Ecclesia theatrales moduli audiantur et cantica. etc.

24) L. II. c. 48. de Infit. Clericor. Primitiua Ecclesia ita psallebat, ut modico stexu uocis faceret resonare psallentem, ita ut pronuntianti uiciniore esset, quam canenti. Propter carnales autem in ecclesia, non propter spiritalis consuetudo cantandi est instituta, ut, quia uerbis non compunguntur, suauitate modulaminis moueantur.

25) Vide p. XVII. hui Progr.

26) Si CAMP. VITRINGAE Ar.

chisynagogum obseruat. quibus uet synagogae constitutio traditur, illustratum, euolueris, et contuleris, cum ea ceremonias ecclesiae christianae, intelliges, ecclesiam christianam, ut multa alia, ita et ritum lectionum sacrarum ab illa accepisse. Idem fatetur I. A. SCHMIDIVS in diss. de lectionibus primitiuae ecclesiae. Hanc primam ecclesiam christianam, ex moribus Synagogae Iudaicae, Lectores retinuisse, adfirmant etiam STEPH. le MOINE T. II. Varior. Sacr. p. 955. WILH. ERN. TENZEL de Rit. Sacrar. Ver. Eccl. Lectionum §. LX. et I. A. SCHMIDIVS tum in Progr. I. de primit. eccl. Lectoribus in genere, tum in altero de pr. eccl. Lectoribus illustribus Helmst. P. P.

27) Dissert. de ministris Euangelico Lutheranis ad altare cantillantibus. Opusc. Sacr. Tom. II. p. 199 in hanc sententiam: „Peruulgata pridem et extra omnem dubitationem per plura saecula

etiam nostra ecclesia, partim in precibus ad altare, quas *Collellas* uocamus, partim in Eucharistia, quum *Oratio Dominica*, et *uerba institutionis S. Coenae* recitantur. In aliis quidem nostrae confessionis ecclesiis, ut in Lipsiensibus, hoc quoque receptum est, ut sacerdos lector pericopas, tum euangelicas, tum epistolicas rudioribus modulis ita cantillet, ut meditem quodammodo inter lectionem et cationem tenere uideatur.

Nec uero exignam uim in excitandis fidelium animis haec cantillandi ratio habet: per quam sanctissima et grauissima Dei uerba ad intelligendum, et ad comprehendendum faciliora redduntur. 28) Quo ipso nihil est ad hominum

corda

„saecula eruditorum sententia fuit.
 „Iudaeos aequae ac alias gentes in sacris
 „cantillare solitas antiquissimo quidem
 „ritu, notulas quasdam et signa quasi
 „musica in hunc usum adhibuisse, sicur-
 „dum quorum ductum cantum illum
 „(si modo proprie cantus dicendus est)
 „sed potius, rhetorico-musicum quid)
 „restituerint: quo ipso adnuculo it-
 „lam cantillandi textus sacros ratio-
 „nem, alias facile uel mutationi uel
 „obliuioni obnoxiam ad feram po-
 „steritatem propagarint. Atque hanc
 „sententiam stabiliendam in se susci-
 „piunt CALONYMVS in *Buxt. thes.*
 „*Gram.* p. 28, ELIAS LEVITA, SEB.
 „MUNSTERVS, IOH. REUCHLINVS,
 „WILH. SCHICKARD in *Horolog.* p.
 „154, MICH. BECKIUS *disc. de accen-*
 „tuum usu et abusu *Musico hermeneu-*
 „tico, et *Buxtorf Thes. Gram.* p. 33.
 „et 600. Quo tono libri sacri in Syna-
 „gogis cantati fuerint, explicat his
 „uerbis ZAMORA *Gram. L. I. c. 4.*
 „*Penitencibus et libri historici cantaban-*
 „tur modo senero et satyrico: *Prouer-*
 „bia, modo plano et consiliario; *Canti-*

„ca: modo alacri et iucundo: *Ecclesia-*
 „„stes autem modo senero. Sed ad hoc
 „bene intelligendum opus erat experien-
 „tia uinae uocis illorum. Haec ille a-
 „pud HORNBECKIUM *L. I. Miscell.*
 „*Sacr. c. XI p. 303.* Iam si quaeras de
 „usu *Accentuum musico* apud Hebraeos,
 „adsumat R. ASARIAS *P. 3.* MEOR
 „ENASEM *c. 59* accentuum figuras
 „etiam textui *Talmudico* f. *Mithmis*
 „cantus et memoriae per eum iuan-
 „dae causa adiectos fuisse. De me-
 „moriae adnuculo quod scribit R.
 „ASARIAS, id confirmat etiam
 „EPHODEVS apud *Buxtorfium* his
 „uerbis: *cantus biblicus multum con-*
 „*ducit ad memoriam, dum fideliter in sermo-*
 „*ne se cantillantis se mora temporis in le-*
 „*ctione isocahum, et pauisurum, et re-*
 „*spiracionum occurrentium.*

28) Hoc probe intelligentes Ve-
 teres, iuuandae memoriae causa leges
 inter epulas decantabant, ut narrat
 GATACKERVS *Aduersar. c. VIII.*
 p. 490. Non enim ignorabant, quan-
 tum uerba in frustula quasi per can-
 tum concisa, uim ad memoriam habe-
 ant.

eorda sursum tollenda, inflammandamque pietatem, ualidius. 29)

Hae sunt uelut reliquiae antiqui cantus, quem pii Confessores nostri, ad formam Veteris Ecclesiae, contemptis, qui tum obtinebant, canonicorum cantorum clamoribus, sacerdotumque in missis demurmurationibus, instituerunt. Quod testatur simplicissima, eademque grauissima modulandi ratio, notis musicis designata in libro *Agendorum* pro ecclesiis per principatum HENRICI SAXONIS, qui liber iussu Ducis conscriptus est an. MDXXXV a IVSTO IONA et an. MDXXXVIII. publice propofitus. 30)

D 2

Restat

ant. Itaque, quo facilius et caperent et memoria tenerent homines ea, quae scire necessario debebant, cantiones adhibuerunt. Constat etiam ex AELIANO memoriam ex illa modulatione magis magisque confirmari solere. Refert enim, Cretenses liberis suis leges cum quodam concentu perdiscendas dedisse, ut ex musica oblectarentur, atque ita illos facilius memoria complecterentur. Ita uero ille *Var. Histor. L. 2. p. 167.* edit. GRO-
 NOV Κρητες τῆς παιδείας τῆς ἐλευτέρας μαθηταῖν τῶν νόμων ἐκέλευον μετὰ τινος μελαρίας, ἵνα ἐκ τῆς μουικῆς ψυχαραγῶνται, καὶ εὐκολώτερον αὐτῶς τῆ μνήμῃ παραλαμβάνωσι.

29) CHR. GERBERVS de cantillatione precum ad altare disputans in *der Historie der Kirchencremonien in Sachsen*, easdem recitat causas p. 354. Ich halte dafür daß die gottseligen Lehrer die Weise zu singen darum eingeführt haben, weil im singen die Worte lang samer ausgesprochen werden, und man also denselben andäckeriger nach-

denken kan und das Herze mehr zu Gott erheben, als wenn ein solch Gebet gelesen wird, womit es mehrentheils geschwinder zugehet. So erweckt auch der Singen das Gemüthe, und bewegt es mehr als was vorgelesen wird.

30) Est apud me exemplum huius a Iona Praepos. Viteb. GE. SPALATINO Sup. Altenb. CASP. CRVCI-GERO Prof. Theol. Viteb. FRID. MYCONIO Sup. Gorb. IVSTO MENIO Sup. Iſenac. IOH. WEBERO Sup. Neostad. ad Oril. subscriptione approbati Agendorum libri, sub rubr. *Kirchenordnung für die Pfarrer in Herzog Heinrichs Fürstentum gestellt* Lipsiae per HANS RHAMBAW eleganter typis impressa in 4. ubi notis musicis crassioribus, simplici ratione, designata cernitur lectio Epistol. et Euang. dier festor. et dominical. sub rubrica: *Ordnung des Gesangs zur Mess.* Eadem fuit instituti ratio IOH. SPANGENBERGII Sup. Nordb. qui iussu et instinctu D. LUTHERI, quemadmodum in Dedicatione libri ad GEORGIVM Pr. Anhaltinum fatetur,

XXVIII DE SACERDOTE PRECES DIEB. FEST.

Restat, ut ostendam, haec Latina precum ad altare carmina in publico Dei cultu recte a nobis, tum hic Vitebergae, tum in aliis quibusdam Lutheranae professionis ciuitatibus, retineri. Non enim illis ita utimur, quasi eas necessarias esse iudicemus, aut Pontificiis hac uelut comitate rem gratam facere uelimus: Sed adhibentur a nobis eo animo, ut et libertatem christianam quodammodo usurpemus, et nostram tum consensionem cum antiqua quum paulo purior esset Ecclesia, tum caritatem eorum, qui olim in Papatu ipsi a Papismo abhorrentes uixerunt, hac quoque in re omnibus declaremus. 1)

Quid enim est, quod, ut Pontificii stulte sibi persuadent, ad Latinae Linguae in his precum carminibus usum seruandum,

tur, *Magdeburgi an. 1545. in fol. edidit Cantiones ecclesiasticas, festis et dominicis diebus per totius anni circulum uel cantandas uel praelegendas.* Formauit opus hunc in modum, ut prima Parte, latine omnia, altera uero germanice habeantur. Isto in libro, quem Bibliotheca adseruat mea, cernis crassioribus notis musicis, quae tamen lineis impositae sunt, eiusmodi depictam cantillationem, simplici peragendam ratione. Sunt praeterea alii libri Missales et Agendorum ecclesiasticorum, in quibus conspiciuntur uerbis praelegendis uel cantillandis eiusmodi superimpositae Notae, accentuum quandam figuram habentes. Quae res pariter haud destituitur antiquitate. Plura de eiusmodi Latinorum notis musicis obseruauit CAROLVS DUFRÉSNE *Glossar. med. et inf. Latini.* T. II. p. 848. Ad eiusmodi formam ex antiquo hymnorum libro HUGO MENARDVS hymnum quendam de passione Domini cum antiqui cantus notulis in aes incisum exhibet in *notis ad Sa-*

cramentarium GREGORII M. T. III. Oper. edit. Benedictinor. p. 334. et 335.

Negari quidem haud potest, receptum praescriptumque esse, ut Latina precum carmina, quae festis sollempnioribus nostra in ecclesia pro altari dicuntur, satis artificialiter cantillentur, seruat tamen cantillandi ipsa ratio, eam uelut modestiam, ut ad eleuandas ad Deum mentes in iis, qui Latina intelligunt, plurimum ualeat. Quae hodie Italicis in ecclesiis obtinet, maxime melica canendi ratio est, musicarum notarum uarietate ad maiorem suauitatem afficiendam, et plane in theatralem degenerauit, ut ut uehementer illam extollat POMPILIUS RODOTA *Commentar. in Epist. Benedic. XIII.* de Iubilaeo, *Cantu et musica ecclesiastica* Romae 1752. in 4. ed.

1) Probat hanc sententiam IOH. CONR. DANNEHAVER. *Lactis Careches.* P. I. p. 497. et G. H. GOETZE de *emend. Collect. Eccl.* p. 22.

uandum, ulla nos necessitate constringat? 2) Vtrum haec tota res nullam indifferentiam habet, an ipsa indifferentia libertatem christianam uel tollit, uel circumscribit? Nonne tum demum iugum nobis impositum foret, si, quum ecclesiae nostrae licuerit, his rebus non uti, iam iisdem illi uti non liceret?

In utram autem partem ius libertatis exercere praestabat? ut Latinas preces et cantiones, refellendi Pontificiorum erroris causa, penitus repudiaremus? an ut eisdem, fraterni cum Veteribus Christianis consensus nostri testificandi causa, et ne uideremur omnium omnino, qui temporibus oppressae ab Antichristo ecclesiae uixerunt, religionem et pietatem

D 3 tem

2) Breuiter et adposite haec edifierunt THEOLOGI VITEB. in Censura et approbatione libelli Muscouiani p. VII. h. Progr. a me laudati, hunc in modum: Es hat zwar der sel. Mann Gottes Lutherus samt seinen treuen Mirgebuessen beym ersten Reformationen Werke etliche lateinische Collecten und Psalmen beym oeffentlichen Gottesdienste zugelassen, aber es ist geschehen 1) nicht Gebors weise, sondern Zulassungs weise, 2) nicht als ein Stück des Gottesdienstes, sondern als ein Adiaphorum und frey Mittding, als eine aeußerliche Kirchenceremonie, 3) anfangs konnte nicht in den Mittdingen alles geschwind geändert werden. u. Aug. Conf. Art. 24. Und bey der Ceremonie der Messe ist nur die Aenderung geschehen, daß deutsche Gesaenge neben den Lateinischen gnommen worden, 4) um der Gelehrten willen, wie Apol. A. C. art. de Missa erkläret. So behalten wir das Latein um der willen die Lateinisch koennen, und lassen darneben deutsche Gesaenge geben, damit das gemeine

Volck auch etwas lerne und zur Gottesfurcht und Erkaennis unterrichtet werde. Der Brauch ist allezeit, für loeblich gehalten worden, 5) haben unsere gottselige Vorfahren auf die Staedte gesehen darinn Gelehrte und der Lateinischen Sprache kundige Personen gefunden worden, wie solches die Churfürstl. Saechsl. Kirchenordnung p. 33. zeiger. 6) Hat man auch auf die grossen Lateinischen Schulen, darinn die Knaben in den lateinischen Psalmen und schoenen Lateinischen Hymnis der Altvaeter sollen angefuert werden, gesehen, siehe die C.S. Kirchenord. p. 55. Es haben die christeifrigen Reformatores diesen wenigen Gebrauch der Lat. Gesaenge, dem iudicio Consistor. verstaendiger Superintendenten und Pastorn übergeben, daß sie in timore Domini reiflich überlegen moechten, was ieder Gemeinde, ieder Ort, und andere Umstaende zulassen moechten. Daber zu ganzen Stunden lang lauter lateinisch Choral und Tenebrae singen, die Herzen um die Andacht bringen konnte etc.

tem damnare, ad pristinam ueritatem exactas, retinere-
mus? 3)

Num idcirco minus apud nos ualet donum prophetiae?
minus ualent conciones sacrae? Immo hae tanto magis,
quod in iis omnia et singula, quae ad pietatis doctrinam et
religionis cultum pertinent, oratione, uerbis et sententiis ad
popularem intelligentiam adcommodata solent exponi. 4)

Sed a Pontificiis non miramur hanc ecclesiarum nostra-
rum consuetudinem reprehendi, quorum iudicio si quid re-
cte

3) THEOLOGI VITEBERG. in *unter dem Pabstum wunderbarlich er-*
haltenen Kirche mit Druckung er-
haltenen Kirche mit Druckung er-
haltenen Kirche mit Druckung er-
Responso ad Memoriale Reformat. An-
halt. ad 10. GEOR. Princip. quando contra
Reformatos disputant, qui Latinas
nostrae ecclesiae cantilenas, inuidiae
excitandae causa Romanas nec chris-
tianas dixerant, haec inter alia habent:
Eiliche lateinische Gesaenge sind
lange zuvor ehe das antichristliche Pabst-
zum in Schwang gekommen, bey der
uralten rechrglaebigen Kirche Gottes
braeuchlich gewesen. Die herrlichen
Symbola zwar erstl. in gr. Sprache be-
schrieben, wurden in Latein gesungen,
von vielen Auserwaehlten mit herrlicher
Andacht, Lust, Freude und Trost,
desgleichen das Te Deum laudamus
und andere Hymni, so zum Theil
zur Vaeter Zeit, zum Theil aber un-
ter dem Pabstume, von den rech-
glaubigen auserwaehlten Christen ge-
macht, und seliglich gebraucht worden.
Welche Gesaenge wir nicht allein dar-
um in oeffentlichen Gebrauch der Kirchen
behalten sollen, auf daß wir den Feinden
der Wahrheit in solchen freyen Ceremo-
nien nach S. Pauli Exempel nichts nach-
geben, auch die Christl. Iugend daraus
in Lehr und Geber erbauet werde.
Sie sind auch darum in Ehren zu hal-
ten und oeffentlich zu gebrauchen, auf
daß man aus denselben sich der von Gott

haltenen Kirche mit Druckung er-
haltenen Kirche mit Druckung er-
haltenen Kirche mit Druckung er-
haltenen Kirche mit Druckung er-
haltenen Kirche mit Druckung er-
innere wie der Almaechtige auch in sel-
bigen hochbetribten Zustand seiner lie-
ben Kirchen, seine Auserwaelte regie-
ret, und eben durch dergleichen reine
geistreiche cantiones (in welchen Trost
des Heil. Geistes und Worte des ewigen
Lebens sind) in ihre Herzen zur Selig-
keit kraeftig und thaetig gewesen. Um
welcher Ursach willen wir in gebühren-
der Reuerenz alle Augsp. Conf. ver-
wandte Obrigkeit ermahnen, über solche
gottselige lateinische Gesaenge, als mo-
numenta conseruatae ecclesiae, den Teu-
fel und seinen Schuppen zum Verdruss,
christl. mit allen Fleiß zu halten, welches
Gott angenehmer ist, als daß die Calui-
nisten mit der Paelste Auffaeze, auch was
gut und rein ist abschaffen. Consilior.
Theol. Viteberg. T. I. p. 392.

4) FRIDER. BALDWINUS in
Commentar in Epp. Paullinas mentem
Paulli 1 Cor XIII. exhibitam exponens
p. 409. ait: „Scopus tractationis
„apostolicae non nostras sed Pontifici-
„orum ferit ecclesias, ubi sub opinione
„necessitatis et religiosi cultus Linguae
„peregrinae sunt introductae, ita ut ma-
„ior ratio habeatur lectionum ad tula-
„gus plane ignotarum. quam concio-
„num

ete facere uellemus, nihil nobis recte faciendum esset: ex ipsis nostris miramur aliquos existitisse, quibus illa tantopere improbanda esse uideatur. Nam cogitare debebant, primum, si uitium aliquod in ista consuetudine superesset, neque libros Ecclesiae nostrae Symbolicos illam agnituros fuisse, quod faciunt et AVGVSTANA CONFESSIO 5) et eius APOLOGIA, 6) neque DITUM LVTHERVVM fuisse, aut suis in scriptis aliquoties negaturum uelle se Latinam Linguam in sacris publicis abrogari, 7) aut etiam in illa FORMA MIS-

SAE,

num. In nostris ecclesiis retinentur hymni et Psalmi Latini, ita tamen ut longe maior habeatur ratio sacrarum concionum, quae semper uernaculae sunt, et retinentur quia Apostolus hoc ipso in capite hoc concessit *Volo inquit nos omnes linguis loqui, magis autem ut propheteris u. 5. quasi dicat: non reprehendit si linguis etiam exoticis in conuentibus uestris utamini, modo prima uestra cura sit, ut scripturae interpretatio fiat ad populum dilucide ut ab omnibus intelligatur: id uero fit nostris in ecclesiis; nihil ergo contra Apostolum. Est etiam antiquissimus *Lutmarum cantionum et Lectionum usus in ecclesia antequam regnum antichristianum ortum, nec damnat orthodoxa ecclesiam morem.**

5) Artic. XXIII. de Missa abusus. III. *Seruantur et usitatae ceremoniae fere omnes, praeterquam quod Latinis cantionibus admiscetur alicubi Germanicae, quae aditae sunt, ad docendum populum.*

6) Apolog. A. C. de Missa Artic. XII. *Admonemus apud nos retineri Latinas lectiones atque orationes. Quum*

autem ceremoniae debeant obseruari, tum ut discant homines scripturam, tum ut uerbo admoniti concipiant fidem, timorem, atque ita orent etiam; nam hi sunt fines ceremoniarum. Latinam linguam retinemus, propter eos, qui Latine discunt atque intelligunt. Et admiscemus germanicas cantiones, ut habeat populus, quod discat, et quo excites fidem et timorem. Hic mos semper in ecclesiis fuit. Nam etsi aliae frequentius, aliae rarius admiscuerunt germanicas cantiones, tamen fere ubique canebat populus sua lingua.

7) Tom. III. Altenb. fol. 498. *„Ich will in keine Wege die lateinische Sprache aus dem Gottesdienste gar lassen wegkommen, denn es ist mir alles um die lügend zu thun. Und wenn ich vermoechte und die Griechische und Hebraeische Sprache uns so gemein waere als die Lateinische, und si haetten so viel feiner Musica und Gesangs als die lateinische hat, so sollte man einen Sonntag um den andern etc. . . . dazu sind auch die Schulen gestiftet.*

In Praefatione libri *Cantionum Ecclesiasticarum*, quem supra dixi auctoritate

XXXII DE SACERDOTE PRECES DIEB. FEST.

SAE, an. Chr. MDXXVI. Latine et Teutonice ab ipso editae pro diebus festis Latina praescripturum. 8)

Deinde, quod aufert omnem uituperandi materiam, haec consuetudo ualet non in pagis et uicis, ubi praeter sacerdotem fere nemo est, qui ullius latini uocabuli sensum habeat. Obtinet ritus in magnis et amplis ciuitatibus, in quibus, quoniam uel Scholae Latinae, uel Gymnasia, uel Academiae florent, praeter homines doctos, quorum ibi est non minimus numerus, etiam permulti alii reperiuntur, qui nonnullo ex prima

ritate Lutheri uulgasse SPANGENBERGIVM, et prima Parte, quae in cultu publico uel legi uel cantari debeant omnia latine; altera teutonice exhibuisse, conqueritur is de delicata licentia quorundam et superstitione, qui nil nisi Teutonice uelint ac nefas putant alia preces lingua sonare in templis, quum tamen linguis sacri uerbi mysteria concredita sint, quibus neglectis fieri posse ut rota religio obliteretur, quemadmodum paullo ante sub Papatu factum sit. Pueritiam saltem, per quam religio deinceps ad posteros propaganda foret, his pietatis exercitiis deineri debere, et quae sunt porro alia, quibus egregie cum b. LVTHERO conspirat.

8) Nimirum D. LVTHERVS de sacris publicis rite ordinandis per sepe a multis consultus, An. MDXXIII. certam Missae Formam pro ecclesia Virebergensi conscripsit, quae inest Opp. LVTH. Jen. Lat. T. II. f. 556. Cuius sub ingressum Formae adcurate distinguit, Missam ab Apostolis acceptam et ecclesiasticam antiquissimorum Patrum additionibus, quas uocat, laudabilibus, a Pontificia nouis et uitiosis accessionibus corrupta. Ex

terminat, quae in pontificia Missa, de sacrificio pro uiuis et mortuis, de offertorio et collectis mercenariis aliisque recens inuentis occurrunt. Retinet Inuitus diebus Domin. et in festis sollempnioribus Paschas Pentecost. Natalitiorum I. C. uisatos. Retinet Kyrieleison illud, Hymnum angelicum, Gloria in excelsis, Graduale cum Halleluia. Ex Profis seu iis formulis, quae, quia iubilatio insequatur, Sequentiae dicebantur, meliores admittit, ut breuem illam in Natiuitate Christi Grates nunc omnes etc. In consecratione eucharistica illud, Dominus Vobiscum: Sursum corda, cum responsione habemus ad Dominum: Gratas agamus Domino Deo nostro cum resp. Dignum et iustum est etc. Et in hac Forma Missae usum Latinae Linguae temporis causa, seruat, ne repentina mutatio offendant infirmiores et Carolostadius necessaria ab indifferentibus non distinguens, quasi cardo religionis in ceremoniis uerteretur, sapere discat.

Quae Forma cultus publici Latina in plerisque Ecclesiis Saxonice, tacite consentiente potius, quam praecipiente Electore recepta est. Post modo, quum Teutonicam quoque Liturgi-

prima institutione Latinitatis usu imbuti, simplicitatem harum sollempnium formularum sine difficultate intelligunt. 9)

Denique id, quod huius consuetudinis ueluti sanitatem offendit, Latina illa precum carmina non omnibus et singulis diebus dominicis, sed iis tantum, quos maxime festos celebramus, adhiberi solent: ut, qui ex coctu illas minus intelligunt, uix uilum damnum facere uideantur. 10) Quorum causa

am auctoritate IOHANNES Elect Sax adornatae LVTHERVS hanc cum aeterna an MDXXVI. contractim edibus dit, uoluitque Teutonice singulis dominicis, adhiberi, Latina tertiis diebus sollempnibus, ut Natalitiorum Paschatis, aliis. Et haec est ratio, qua accidit ut Vitebergae et aliquibus aliis in urbibus, diebus tertiis et sollempnioribus, Hymni Latini in coetu Fidelium publico audiantur non tantum, sed etiam Latina precum Carmina ad altare a sacerdote cantillentur.

Nam etsi LVTHERVS hac Missae forma sententiam tantum dicere suam uoluit, non radere normam cultus diuini publici, tamen pleraeque ciuitates et prouinciae Augustanae Confessionis, audictae, hanc recipientes, libere sequendam putarunt, et si qua ecclesia propriam requirebat Liturgiam, eam ad huius imaginem efformare praecipitabat, ut adeo hanc non immerito fundamentum Liturgiae Euangelicae dixeris. Sane in Saxonia nostrari IOHANNES Elector. an MDXXVI publicis litteris sequi iubet Ordinationem Missae secundum formulam a uiris doctis et Scripturae Sacrae peritis h. e. ut SECKENDORFIUS *Hist. Luthera-*

nismi l. 2. p. 48. tradit hanc ipsam a LVTHERO conscriptam. Hanc Decretum uisitat. an. MDXXVIII. probat: haec repetit Agenda Ecd. HENRICI SAX. Duce in qua admittit Latina plurima: hanc confirmat AVGVSTVS EL SAX. in Agenais a. 1500. in folio editis, sicut pluribus ostendit, b. i. w. IANVS in *quid. de liturgis Ecd. Euang.* qui uel hac una disputatione scripsit autem plurimas feliciter perannaturas, immortalis memoria dignus est Theologus.

9) MART. CHEMNITIVS *Evang. Conc. Trident.* P. II. Sect. 7. p. 510. edit. IOHANN quando ex IOH. BELETO refert, morem quarundam ecclesiarum ut pronuntiatio latine euangelio statim in uulgari idem populo exponeretur. *Haec certe, inquit, in usulo Latinae et uulgaris linguae in nostris ecclesiis, ubi scholae frequentiores sunt, seruatur, ut et docti et idiotae aedificentur.*

10) Non obscure innuit P. I. SPERNERS loco mox laudando, non quidem simpliciter necessarium esse ut omne uocabulum in cultu publico ab uno quoque intelligatur. De qua tamen re maxima cum cautione sententiam

E

caussa si Latinis precibus utendum non est, ne conciones quidem in posterum habeantur, propter ea, quod nullius, quamlibet perspicui oratoris, uerba omnium et singulorum auditorum intelligentia capit. Cui tamen ut succurratur audientium intelligentiae, probo satis consilio Latinae hae Collectae publicis et praecipuis hymnorum ecclesiasticorum libris, in fine adiectae sunt, quo ab omnibus legi possint de plano, id quod in illo pro ecclesia Dresenensi, et nostra Vitebergensi factum esse cernimus.

Quam ob rem nihil est, cur non accedamus PHIL. IAC. SPENERO, qui Latina, dummodo nec saepius frequententur, et auditores adsint, a quibus intelligantur, in sacris publicis admittenda esse censet. *n*)

Agite

tiam dicere debemus, ea ne causae Pontificiorum patrocinium praebet, qui nobis persuadere uolunt et in Graeca Or. et in Latina Occid. ecclesiis non omnes intellexisse, quae in diuinis Officiis fuerint dicta. Qua in re ad modum prolixus est IAC. LEDESIMA Soc. Iesu Theol. Tr. de Script. diu. quavis lingua passim non legendis, et de Missa precibusque in eccles. Coristh. Hebr. Gr. aut Latina lingua tantum celebrandis, ubi cap. XII. testimoniis doctorum Vet. Eccl. satis distortis, homo uaser probare uult, quod non sit necessarium, ut omnes intelligant, quae in ecclesia recitantur, immo sit utilitas magna si non intelligant. Non omnia, ait, in intelligendo consistunt, non enim raro accidit, ut, qui minus intelligunt ea, quae dicuntur a sacerdote, maiorem tamen in eis uidere liceat pietatis affectum. Praeclare Augustinus c. Ep. Manich. c. 4. scribit, quod turbam non intelligen-

ti uincitas, nerum credendi simplicitas tenuissimam facit. Vide haec pag. 126. COLLECTIONIS quorundam grauium AVCTORVM, qui ex professo uel ex occasione Scr. S. aut diuinor. Officior. in uulgarem lin. uam Translatione. damnarunt. Luer. Paris. 1664. in 4. ed. cui LEDESIMAE liber a p. 83. insertus est.

II) Theologische Bedenken P. I. Artic. 4. Sect. 31. p. 109. „Das. ateimische Singen an und vor sich selbst „kan nicht, verworffen werden bey „denjenigen, welche dasselbe verstehen, indem man in allen Sprachen „Gott loben mag. So wolte ichs „auch nicht verwerffen, wo einige Lateinische Hymni und Gesaenge in „deutschen Gemeinden zuweilen gesungen werden, da diejenigen, die „sie singen, solche verstehen, und erwan auch einige vorhanden sind, welchen die lateinische Sprache bekannt ist

LATINAS AD ALTARE CANTILLANTE XXXV

Agite igitur, CARISSIMI CIVES, qui Latina certe omnes intelligitis, orate his ob memoriam nati Iesu Christi tam festis diebus, antiquas illas, quas nobis ad altare praeibit sacerdos, a GREGORIO M. P. R. conseruatas preces: *Concede, quaesumus, omnipotens Deus, ut nos Vnigeniti tui noua per carnem natiuitas liberet, quos sub iugo peccati uetusta seruitus tenet, per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM.* Inde ad altare ipsum accedite, et oblati pro sacerdotibus strenis, laudate coniunctis animorum uoluntatibus, ex IESU CHRISTO uno et eodem fonte uniuersam salutem haurientium, illam diuinae bonitatis ineffabilem uim, *quia per incarnati uerbi mysterium noua mentis nostrae oculis lux Dei claritatis insulsi, ut, dum uisibiliter Deum cognoscimus, per hunc in inuisibilem amorem rapiamur.* Et ideo cum angelis et archangelis, thronis et dominationibus, cumque omni militia caelestis exercitus, *hymnum gloriae Dei canite, sine fine dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Zebaoth! Pleni sunt coeli et terra gloria tua.*

Quod ubi feceritis, tum, si VOS Academiae, si Patriae cura tangit, quarum utraque his tot tamdiu faeuientis belli tempestatibus iacet adflicta, si cinerum nostrorum meminisse iuuat, tum, inquam, preces iidem, ad praepotentis Dei misericordiam fundite, non, ut Veteres Christiani, PRO MORA FINIS, 12) sed contra, pro accelaratione finis tantarum

ist. Denn nicht eben simpliciter
 „nothwendig, daß gerade alle Wor-
 „te, welche Zeit wachrender Ver-
 „sammlung geredet oder gesungen
 „werden, von jeglichem müssen ver-
 „standen werden. Die Einführung
 „aber des Lateinischen Singens in den
 „Gemeinen, welche eigentlich allein
 „Deutsch oder eine andere von der la-
 „teinischen unterschiedene Sprache re-
 „den und verstehen, kömmt her vom

„römischen Antichrist und ist ein
 „Stück von dessen Staatsrationen &c.

12) Locum TERTVLLIANI CXCII-
 tani p. XLIII. hui. Progr. FRIDER-
 IAC. REUCHLINVS de precibus pri-
 morum Christianorum pro mora finis
 Dissert. Argentor. 1751. PP. docet
 Veteres Christianos, ob fidem in immi-
 nentem huius inuerti interitum, cri-
 minationibus et periculis a paganorum
 inui-

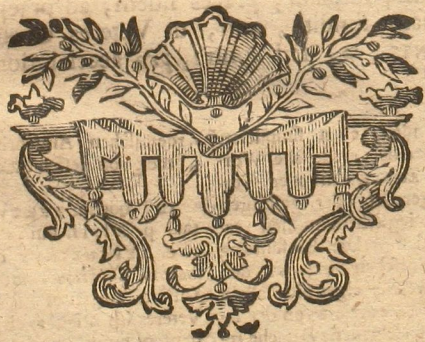
XXXVI DE SACERDOTE PRECES DIEB. FEST. ETC.

tarum calamitatum, et *pro mora* deterioris conditionis, quam uereri debemus, ne sit humanorum scelerum puniendorum causa uentura. Sed quo firmiorem pacem diuinam habuerimus, eo certior pax humana, et cum pace felicitas in AVGVSTO nobis redibit.

P. P. in Vigiliis Natiuit. D. N. Iesu Christi
An. dō 15 CCLXI.

inuidia patuisse: ad, quam declinam adfirmasse illos. se formidine calamitatum, extrema afflicturarum tempora, *moran finis mundi* rogare, atque hoc ipso pro Rom. imperii incolumitate nota facere, quia quamdiu imperium Romanum incolume floret, irruere afflictiones non possent.

VVITTEBERGAE
PRELO EPHRAIM GOTTLOB EICHSELDI
ACADEMIAE A TYPIIS.

Pou Ye 2697

(1.)

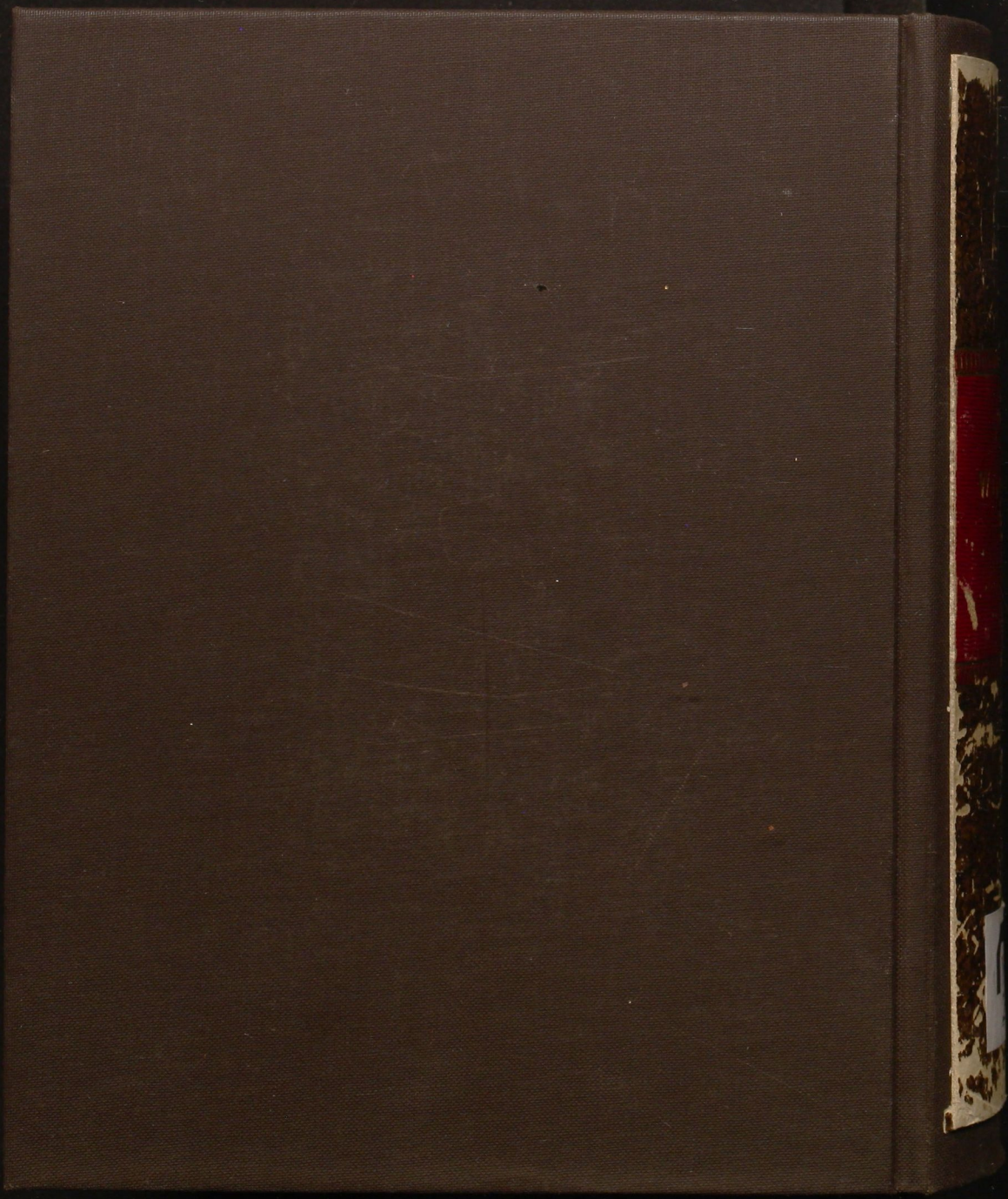
VD18

ULB Halle 3
004 148 401

36

Farbkarte #13

B.I.G.

RECTOR
IAE VITEBERGENSIS
ORGIVS
OLPHVS
EHMER
ET MEDICINAE DOCTOR
ET BOTANIC. PROF. PVBL.
ORDINARIVS
S ACADEMICIS
P. D
ET AD SACRA
IESV CHRISTI NATALITIA
E CELEBRANDA
INVITAT
*Missae Latinae in Ecclesia Viteberg.
disputatio*

